Κυριακή Αγ. Πατέρων Δ' Οικουμενικής Συνόδου (Άγιος Ιωάννης Χρυσόστομος)

Categories : ΘΕΟΛΟΓΙΑ

Date : 14 Ιουλίου, 2023

(Ματθ. 5, 14-19)

Επιλεγμένα αποσπάσματα από τον υπομνηματισμό του αγίου Ιωάννου, αρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως του Χρυσοστόμου στην ευαγγελική περικοπή της Κυριακής των αγίων Πατέρων της Δ΄ Οικουμενικής Συνόδου (ομιλία ΙΓ΄ από το υπόμνημα του αγίου στο Κατά Ματθαίον Ευαγγέλιο).
Υπομνηματισμός των εδαφίων Ματθ. 5, 13-16

«*Ὑμεῖς ἐστε τὸ ἅλας τῆς γῆς· ἐὰν δὲ τὸ ἅλας μωρανθῇ, ἐν τίνι ἁλισθήσεται; εἰς οὐδὲν ἰσχύει ἔτι εἰ μὴ βληθῆναι ἔξω καὶ καταπατεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων* (: Εσείς οι μαθητές μου είστε το πνευματικό αλάτι των ανθρώπων της γης (επειδή με το παράδειγμα και την διδασκαλία σας έχετε την δυνατότητα να νοστιμεύετε την ζωή των ανθρώπων και να προλαβαίνετε την ηθική σαπίλα). Αλλά εάν το αλάτι χάσει αυτήν την ιδιότητά του, με τι άλλο θα αλατιστεί, ώστε να αποκτήσει πάλι την ουσία και δύναμή του; Δεν έχει πλέον καμία αξία και σε τίποτε άλλο δεν χρειάζεται, παρά να πεταχτεί στον δρόμο και να καταπατείται από τους ανθρώπους. Εάν λοιπόν και εσείς χάσετε την ηθική σας δύναμη, δε θα γίνετε μόνο άχρηστοι, αλλά και θα περιφρονηθείτε από τους ανθρώπους» [Ματθ. 5, 13].

[…] Και παρατήρησε μετά από πόσες εντολές στην επί του όρους ομιλία Του ο Κύριος καθόρισε την αμοιβή των ουρανίων αγαθών [Ματθ. 5, 12: «*χαίρετε καὶ ἀγαλλιᾶσθε, ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς* (: Να χαίρεστε και να γεμίσετε από αγαλλίαση, διότι η ανταμοιβή σας στους ουρανούς θα είναι μεγάλη και ανυπολόγιστη)»]. Και δεν το έκανε τυχαίως, αλλά για να δείξει ότι δεν είναι δυνατόν να αντεπεξέλθει στον αγώνα αυτόν εκείνος που δεν είναι εφοδιασμένος με όλες εκείνες τις αρετές και δεν έχει υποστεί την απαιτούμενη δοκιμασία. Για τον λόγο αυτό μεταβαίνει προοδευτικά από την προηγούμενη στην επόμενη εντολή μέσω των μακαρισμών και μας υφαίνει σαν κέντημα μία χρυσή σειρά εντολών. Διότι ο ταπεινός θα λυπηθεί και θα πενθήσει ολόψυχα και για τις δικές του αμαρτίες. Όποιος πενθεί, θα είναι και πράος και δίκαιος και ελεήμονας. Ο ελεήμονας και δίκαιος και πράος θα είναι και ταπεινός και καθαρός στην ψυχή του. Ο τελευταίος αυτός θα είναι και ειρηνοποιός. Και όποιος θα έχει κατορθώσει όλα αυτά, θα είναι έτοιμος να αντιμετωπίσει και κινδύνους και δε θα χάσει την ψυχραιμία του όταν κακολογείται και όταν υφίσταται αναρίθμητα δεινά.

Αφού λοιπόν τους έδωσε τις παραινέσεις που έπρεπε, πάλι τους ανακουφίζει και τους αναπαύει με τους εγκωμιασμούς που ακολουθούν. Επειδή οι εντολές ήσαν υψηλές και πολύ ανώτερες από αυτές της Παλαιάς Διαθήκης, για να μην ανησυχούν και να μη χάσουν το θάρρος τους οι μαθητές και να μη διερωτώνται: «Πώς θα μπορέσουμε να κάνουμε αυτά τα κατορθώματα;», άκουσε τι λέγει: «*Ὑμεῖς ἐστε τὸ ἅλας τῆς γῆς* (: Εσείς οι μαθητές μου είστε το αλάτι της γης [επειδή με το παράδειγμα και την διδασκαλία σας έχετε την δυνατότητα να νοστιμεύετε την ζωή των ανθρώπων και να προλαμβάνετε την ηθική σαπίλα])». Έτσι κάνει γνωστό ότι δίνει αυτές τις εντολές κατ’ ανάγκη. «Διότι», λέγει, «η διδασκαλία σας θα αποβλέπει στη ζωή όχι των μεμονωμένων ατόμων, αλλά ολόκληρης της ανθρωπότητας. Διότι δε σας στέλνω, όπως απέστειλα τους προφήτες, σε δύο ή δέκα ή είκοσι πόλεις, ούτε σε ένα έθνος, αλλά στην ξηρά και τη θάλασσα και σε ολόκληρη την οικουμένη, η οποία μάλιστα δε βρίσκεται σε καλή κατάσταση». Διότι με τη φράση «*Ὑμεῖς ἐστε τὸ ἅλας τῆς γῆς*» εννοεί ότι έχασε τα λογικά του όλο το ανθρώπινο γένος και ότι έπαθε σήψη εξαιτίας των αμαρτιών του. Για τον λόγο αυτό επιζητεί να έχουν αυτοί αυτές τις αρετές, οι οποίες είναι απολύτως απαραίτητες και ωφέλιμες για όσους προορίζονται να αναλάβουν τη νουθεσία των πολλών. Πραγματικά, ο πράος και συνετός και ελεήμονας και δίκαιος δεν περιορίζει την αρετή στον εαυτό του μόνο, αλλά ετοιμάζει τις καλές αυτές πηγές να τις διοχετεύσει και προς ωφέλεια άλλων ανθρώπων. Επίσης, ο καθαρός στην ψυχή και ο ειρηνοποιός και ο καταδιωκόμενος για τους αγώνες του υπέρ της αλήθειας ρυθμίζει τον βίο του σύμφωνα με το κοινό συμφέρον. «Μη νομίσετε λοιπόν, λέγει, ότι καλείστε σε συνηθισμένους αγώνες, ούτε ότι η διδασκαλία σας θα αναφέρεται σε μικροπράγματα».

«*Ὑμεῖς ἐστε τὸ ἅλας τῆς γῆς*». Λοιπόν; Οι μαθητές θεράπευσαν τη νόσο και αποκατέστησαν ό,τι ήταν ήδη σάπιο; Ασφαλώς όχι. Διότι δεν ήταν δυνατόν να παστώσουν με αλάτι και να επαναφέρουν στην αρχική τους κατάσταση όσα είχαν σαπίσει πλέον. Δεν έκαναν λοιπόν αυτό, αλλά αφού τα ανανέωσε πρώτα ο Χριστός και τους τα παρέδωσε και τα απήλλαξε από τη δυσωδία, τα αλάτιζαν και τα διατηρούσαν και τα συντηρούσαν στη νέα αυτή κατάσταση, στην οποία τα παρέλαβαν. **Η απαλλαγή επομένως από τη σήψη της αμαρτίας είναι έργο του Χριστού· η αποφυγή όμως της επανόδου στην κατάσταση εκείνη ήταν έργο της φροντίδας και του επίπονου αγώνα των αποστόλων.**

Βλέπεις πώς σιγά-σιγά τους υποδεικνύει ότι είναι ανώτεροι και από τους προφήτες; Διότι λέγει ότι είναι διδάσκαλοι όχι μόνο της Παλαιστίνης, αλλά ολόκληρης της οικουμένης. Και δεν είναι μόνο διδάσκαλοι, αλλά και φοβεροί διδάσκαλοι. Και είναι άξιο μεγάλου θαυμασμού αυτό, ότι δηλαδή έγιναν ιδιαίτερα αγαπητοί σε όλους, αν και δεν κολάκευαν κανέναν, ούτε είχαν ίχνος δουλοπρέπειας, αλλά τους καυτηρίαζαν τις ηθικές πληγές τους, όπως το αλάτι.

«Μην εκπλαγείτε λοιπόν», λέγει, «αν άφησα τους άλλους και συζητώ μαζί σας και

σας οδηγώ σε τόσους κινδύνους. Διότι πρέπει να αναλογιστείτε σε πόσες πόλεις και χωριά και έθνη πρόκειται να σας αποστείλω ως διδασκάλους και πνευματικούς καθοδηγητές. Για τον λόγο αυτό δε μου είναι αρκετό να είστε εσείς μόνο ηθικοί και συνετοί, αλλά να κάνετε και άλλους όμοιους με εσάς. Αυτοί δε, που αναλαμβάνουν τέτοιο έργο, πρέπει να είναι συνετοί, αφού πρόκειται για ζητήματα από τα οποία εξαρτάται η σωτηρία των άλλων, και να έχουν τόσο περίσσευμα αρετής, ώστε να κάνουν ενάρετους και τους άλλους. Διότι, αν δεν το κατορθώσετε, δε θα είστε ικανοί ούτε τους εαυτούς σας να σώσετε».«Μη δυσανασχετείτε λοιπόν», λέγει, «για τη δυσκολία που παρουσιάζει η συμμόρφωση προς τις εντολές. Διότι εάν απομακρυνθούν οι άλλοι από τον ηθικό δρόμο, είναι δυνατό να τους επαναφέρετε εσείς σε αυτόν· αν όμως απομακρυνθείτε εσείς, θα καταστρέψετε και άλλους εκτός από τους εαυτούς σας. Ώστε, όσο μεγαλύτερη είναι η αποστολή σας, τόσο έχετε ανάγκη μεγαλύτερης προσοχής».

Για τον λόγο αυτόν λέγει: «*ἐὰν δὲ τὸ ἅλας μωρανθῇ, ἐν τίνι ἁλισθήσεται; εἰς οὐδὲν ἰσχύει ἔτι εἰ μὴ βληθῆναι ἔξω καὶ καταπατεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων* (: Αλλά εάν το αλάτι χάσει αυτήν την ιδιότητά του, με τι άλλο θα αλατιστεί, ώστε να αποκτήσει πάλι την ουσία και δύναμή του; Δεν έχει πλέον καμία αξία και σε τίποτε άλλο δεν χρειάζεται, παρά να πεταχτεί στον δρόμο και να καταπατάται από τους ανθρώπους)». Οι άλλοι λοιπόν είναι δυνατόν να συγχωρηθούν, έστω και αν αμαρτήσουν αναρίθμητες φορές. Αν όμως αμαρτήσει μία φορά ο διδάσκαλος, δε θα έχει ούτε την παραμικρή δικαιολογία και θα τιμωρηθεί αυστηρότατα. Για να μη διστάσουν λοιπόν να αναλάβουν τον αγώνα να εξέλθουν στη δημόσια δράση, όταν ακούσουν (ότι θα είναι μακάριοι) εάν τους ονειδίζουν οι άλλοι άνθρωποι και τους καταδιώξουν και τους πουν κάθε κακολογία και ψευδή κατηγορία εναντίον τους επειδή οι μαθητές πιστεύουν στον Χριστό, λέγει ότι «εάν δεν είστε έτοιμοι να αγωνιστείτε για αυτά, σας διάλεξα άδικα. Διότι δεν πρέπει να σας φοβίζουν οι κακολογίες, αλλά η υποκριτική συμμόρφωσή σας προς τις απόψεις των άλλων· διότι τότε θα φύγετε από τον ηθικό δρόμο και θα καταπατηθείτε από τους ανθρώπους. Αν σας κακολογούν όμως επειδή επιμένετε να τους ελέγχετε, πρέπει τότε πολύ να χαίρεστε. Διότι το αλάτι έχει αυτήν την ιδιότητα, να «δαγκώνει», να προξενεί πόνο και λύπη στους αδιάφορους και αποχαυνωμένους από την αμαρτία και τις κοσμικές μέριμνες και απολαύσεις. Η κακολογία επομένως είναι το αναγκαίο επακόλουθο, αλλά δε σας βλάπτει. Αποτελεί αντίθετα απόδειξη της επιμονής και της σταθερότητάς σας. Αν όμως φοβηθείτε την κακολογία και μειώσετε τον ζήλο που πρέπει να έχετε, θα πάθετε πολύ χειρότερα και θα σας κακολογούν και θα σας περιφρονούν όλοι. Αυτό εννοώ όταν λέγω ότι ‘’θα καταπατηθείτε’’».

Μετά από αυτά τους διδάσκει με άλλο υψηλότερο παράδειγμα: «*Ὑμεῖς ἐστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου* (: Εσείς με το φωτεινό σας παράδειγμα και τα λόγια σας που μεταδίδουν το φως της αλήθειας του Ευαγγελίου είστε το πνευματικό φως της ανθρωπότητας, η οποία βρίσκεται στο σκοτάδι της αμαρτίας και της πλάνης)» [Ματθ. 5, 14]. Ομιλεί

πάλι για τον κόσμο, όχι για ένα λαό ούτε για είκοσι πόλεις, αλλά για ολόκληρη την οικουμένη. Και εννοεί το πνευματικό φως, το νοητό, που είναι πολύ ανώτερο ακόμη και από τις ακτίνες του ήλιου, όπως και το πνευματικό αλάτι. Και προηγουμένως τους ονόμασε «**αλάτι**» και έπειτα «**φως**» τους ονομάζει, για να αντιληφθείς ποιο είναι το κέρδος των αυστηρών λόγων και της αξιοσέβαστης διδασκαλίας η ωφέλεια· διότι σε συγκρατεί καθώς θέτει σε ενέργεια τη συνείδησή σου και δεν αφήνει να καταπέσεις και σε καθιστά προνοητικό οδηγώντας σε προς την αρετή.

«*οὐ δύναται πόλις κρυβῆναι ἐπάνω ὄρους κειμένη· οὐδὲ καίουσι λύχνον καὶ τιθέασιν αὐτὸν ὑπὸ τὸν μόδιον, ἀλλ᾽ ἐπὶ τὴν λυχνίαν, καὶ λάμπει πᾶσι τοῖς ἐν τῇ οἰκίᾳ.* (: Όπως μία πόλη που είναι κτισμένη επάνω στο όρος, δεν μπορεί να κρυφθεί, έτσι και ο δικός σας βίος θα υποπίπτει, είτε το θέλετε είτε όχι, στην αντίληψη των ανθρώπων. Ούτε οι άνθρωποι ανάπτουν λυχνάρι και το θέτουν κάτω από τον κάδο με τον οποίο μετρούν το σιτάρι, αλλά το θέτουν επάνω στον λυχνοστάτη, ώστε να φωτίζει με τη λάμψη του όλους εκείνους που βρίσκονται μέσα στο σπίτι)».

Προσπαθεί πάλι με αυτά τα λόγια να τους οδηγήσει σε ηθική τελείωση και τους διδάσκει να βρίσκονται σε διαρκή επαγρύπνηση, διότι θα παρακολουθούνται από όλους και θα έχουν ως θεατές ολόκληρη την ανθρωπότητα. «Μην βλέπετε», λέγει, «ότι τώρα καθόμαστε εδώ και ότι βρισκόμαστε σε κάποια απόμερη γωνιά της γης. Διότι θα γίνετε τόσο περίβλεπτοι, τόσο πολύ θα σας βλέπουν όλοι, όπως βλέπουν μία πόλη που είναι κτισμένη στην κορυφή, και όπως βλέπουν μέσα σε ένα σπίτι το λυχνάρι, που βρίσκεται επάνω στο λυχνοστάτη και σκορπίζει γύρω το φως».

Πού είναι τώρα εκείνοι που αμφιβάλλουν για τη δύναμη του Χριστού; Ας τα ακούσουν αυτά, ας θαυμάσουν την προφητική Του δύναμη και ας προσκυνήσουν την εξουσία Του. Αναλογίσου δηλαδή ποιες μεγάλες υποσχέσεις έδινε προς ανθρώπους που ήσαν άγνωστοι ακόμη και στην ιδιαίτερή τους πατρίδα. Τους υποσχόταν ότι θα τους γνωρίσει η ξηρά και η θάλασσα και ότι η φήμη τους θα φτάσει στα πέρατα της οικουμένης. Ή ορθότερα, όχι απλώς η φήμη, αλλά και η ευεργετική τους επίδραση. Διότι πράγματι δεν τους έκανε παντού γνωστούς μόνο η φήμη, αλλά τα ίδια τα έργα τους. Διότι διέτρεξαν όλη τη γη σαν να είχαν φτερά, σαν να ήταν ταχύτεροι από τις ακτίνες, και έσπειραν το φως της ευσεβείας. Και έχω την εντύπωση ότι στο σημείο αυτό τους προετοιμάζει για την ποιμαντορική δράση τους και για να έχουν παρρησία· η φράση λοιπόν «*οὐ δύναται πόλις κρυβῆναι ἐπάνω ὄρους κειμένη*» αποδεικνύει τη δύναμή Του. Διότι, όπως δεν υπάρχει τρόπος να κρυφτεί η πόλη αυτή, έτσι είναι αδύνατο να αποσιωπηθεί, και να μείνει απαρατήρητο το κήρυγμά Του. Επειδή δηλαδή μίλησε για διωγμούς και κακολογίες και παγίδες και πολέμους, τους ενθαρρύνει και, για να μη νομίσουν ότι αυτά θα μπορέσουν να τους λυγίσουν και να τους κάνουν να σιωπήσουν, τους λέγει ενθαρρύνοντάς τους ότι όχι μόνο δε θα μείνει απαρατήρητο το κήρυγμά τους από τους ανθρώπους, αλλά και θα φωτίσει ολόκληρη την οικουμένη. Και για τον λόγο αυτό ακριβώς θα γίνουν ένδοξοι και επιφανείς.

Με αυτό λοιπόν φανερώνει τη δύναμή Του. Με το αμέσως επόμενο όμως τους ζητεί να επιδοθούν με ζήλο στο έργο τους και τους λέγει: «*οὐδὲ καίουσι λύχνον καὶ τιθέασιν αὐτὸν ὑπὸ τὸν μόδιον, ἀλλ᾽ ἐπὶ τὴν λυχνίαν, καὶ λάμπει πᾶσι τοῖς ἐν τῇ οἰκίᾳ. οὕτω λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσιν ὑμῶν τὰ καλὰ ἔργα καὶ δοξάσωσι τὸν πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς* (: Και όταν ανάπτουν λυχνάρι οι άνθρωποι, δεν το θέτουν κάτω από τον κάδο με τον οποίο μετρούν το σιτάρι, αλλά το τοποθετούν επάνω στον λυχνοστάτη, ώστε να φωτίζει όλους εκείνους που βρίσκονται μέσα στο σπίτι. Το φως λοιπόν (που πήρατε από εμένα και είναι τώρα δικό σας) έτσι ας λάμψει εμπρός στους ανθρώπους, για να δουν τα καλά σας έργα και δοξάσουν τον Πατέρα σας τον ουράνιο, που έχει τέτοια ενάρετα τέκνα)». «Εγώ δηλαδή άναψα», λέγει, «το φως· έργο δικό σας είναι να παραμείνει αναμμένο. Και όχι μόνο για τον εαυτό σας, αλλά και για εκείνους που θα θελήσουν να απολαύσουν αυτό το λαμπερό φως και να κατευθυνθούν προς την αλήθεια. Αν ζείτε λοιπόν ενάρετα και όπως ταιριάζει σε εκείνους που προορίζονται να διδάξουν όλη την οικουμένη, δε θα μπορέσουν οι κακολογίες να μειώσουν τη λάμψη σας. Επιδιώξετε λοιπόν να είναι η ζωή σας άξια της ευλογίας του Θεού, ώστε να είναι συμπαραστάτης σας παντού, όπως θα την κηρύσσετε παντού».

Έπειτα, εκτός από τη σωτηρία των ανθρώπων, υπόσχεται και άλλη ωφέλεια, ικανή να τους ενισχύσει στους αγώνες τους και να τους καταστήσει πολύ πρόθυμους. «Αν είναι», λέγει, «ενάρετος ο βίος σας, δε θα συμβάλλετε μόνο στον φρονηματισμό της οικουμένης, αλλά και στη δόξα του Θεού, όπως πάλι εάν ενεργείτε διαφορετικά και τους ανθρώπους θα οδηγήσετε στην αιώνια καταστροφή και θα τους κάνετε να βλασφημούν το πανάγιο όνομα του Θεού». «Πώς θα δοξαστεί, όμως», θα μπορούσε να απορήσει κάποιος, «ο Θεός με τη δική μας συμβολή, αφού θα μας κακολογούν οι άνθρωποι;». Δε θα σας κακολογούν όλοι. Και εκείνοι ακόμη που θα σας κακολογούν από φθόνο, θα σας θαυμάζουν και θα σας σέβονται κρυφά μέσα στη συνείδησή τους, όπως ακριβώς κατηγορούν ενδόμυχα οι κόλακες εκείνους που ζουν ανήθικα.

Λοιπόν; Μας συμβουλεύεις να ζούμε προς αυτοπροβολή και με σκοπό την απόκτηση δόξας; «Όχι! Δεν εννοώ αυτό. Για τούτο δεν σας είπα να φροντίζετε να κάνετε γνωστά και να προβάλλετε τα κατορθώματά σας, ούτε πάλι σας είπα να τα επιδεικνύετε, αλλά «*οὕτω λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν* (: έτσι ας λάμψει το φως σας)». Τούτο σημαίνει: ‘’να είναι πολλή η αρετή σας και άφθονη η φλόγα σας και άπειρο το φως σας’’. Διότι όταν είναι τόσο πολλή η αρετή, είναι αδύνατον να μην την προσέξουν, ακόμη και αν προσπαθεί να την κρύψει ο ενάρετος. Η ζωή σας είναι αδιάβλητη και μην τους δίνετε καμία αφορμή να σας κακολογούν. Και τότε δε θα μπορέσει κανείς να κηλιδώσει τη ζωή σας, έστω και αν σας κακολογούν χιλιάδες.

Και πολύ ωραία είπε: «τὸ φῶς». Διότι, όσο και αν επιθυμεί ο άνθρωπος να μείνει απαρατήρητος, όσο και αν προσπαθεί με κάθε τρόπο να παραμένει στην αφάνεια, δεν υπάρχει τίποτε που να του δίνει τόση δόξα, όση η άσκηση της αρετής. Διότι είναι

φωτεινότερος από την ίδια την ακτίνα, σαν να ακτινοβολεί ο ίδιος, και εκπέμπει τη λάμψη του όχι μόνο πάνω στη γη, αλλά και πάνω από τον ουρανό. Από την άποψη αυτή τους ενθαρρύνει περισσότερο. «Και αν πονάτε και στενοχωριέστε», λέγει, «επειδή σας κακολογούν, να είστε βέβαιοι ότι θα είναι πολλοί εκείνοι που θα λατρέψουν τον Θεό με τη βοήθειά σας. Η αμοιβή σας επομένως προέρχεται από δύο πηγές, και επειδή δοξάζεται ο Θεός με τη δική σας συμβολή και επειδή σας κακολογούν εξαιτίας της διδασκαλίας σας περί του Θεού». Για να μην επιδιώκουμε λοιπόν να κακολογούμαστε όταν μάθουμε ότι θα αμειφτούμε γι’ αυτό, δεν αναφέρει αυτό μόνο, αλλά προσθέτει και δύο προσδιορισμούς· «όταν η κατηγορία είναι ψευδής» και «όταν γίνεται εξαιτίας της πίστεώς μας προς τον Θεό». Και κάνει γνωστό συγχρόνως ότι δεν ωφελεί η κακολογία μόνο, αλλά ωφελούν πολύ και οι έπαινοι, διότι η δόξα μεταβαίνει προς τον Θεό. Και έτσι τους δημιουργεί καλές ελπίδες. «Διότι», λέγει, «δεν έχουν τόση δύναμη οι συκοφαντίες των κακών ανθρώπων, ώστε να τυφλώσουν τους άλλους και να τους κάνουν να μη δουν το δικό σας φως. Τότε μόνο λοιπόν θα σας καταπατήσουν, όταν απομακρυνθείτε από τον ηθικό δρόμο, όχι όταν ενεργείτε ηθικά και σας συκοφαντούν. Στη δεύτερη αυτή περίπτωση μάλιστα θα σας θαυμάζουν πολλοί και όχι μόνο εσάς, αλλά, με τη δική σας συμβολή, και τον Πατέρα σας. Και δεν είπε τον Θεό, αλλά τον Πατέρα, διότι ήθελε να ρίξει από τώρα τα σπέρματα της ευγενείας την οποία επρόκειτο να λάβουν». Έπειτα, για να δείξει την ομοτιμία Του με τον Πατέρα, ενώ είπε παραπάνω: «μη στενοχωριέστε όταν σας κακολογούν. Διότι σας είναι αρκετό ότι σας κακολογούν εξαιτίας μου»· εδώ αναφέρει τον Πατέρα και κάνει γνωστό ότι η ισοτιμία ισχύει σε όλες τις περιπτώσεις [πρβλ. Ματθ. 5, 16].

Αφού λοιπόν γνωρίσαμε το κέρδος που θα αποκομίσουμε από την προθυμία αυτήν και τον κίνδυνο που περικλείει η τυχόν ραθυμία μας (διότι πολύ χειρότερο από τη δική μας απώλεια είναι το να βλασφημείται ο Κύριός μας εξαιτίας μας) ας μη γινόμαστε αφορμή σκανδαλισμού και αιτία πτώσεως για τους Ιουδαίους και τους ειδωλολάτρες και την Εκκλησία του Θεού, παρέχοντας τη ζωή μας πιο λαμπρή και από τον ήλιο, και αν κάποιος θέλει να μας κατηγορεί, να μη λυπόμαστε όταν άδικα μας κατηγορούν, αλλά όταν δίκαια μας κατηγορούν. Διότι εάν ζούμε μέσα στην πονηρία, και αν ακόμη δε μας κατηγορεί κανένας, θα είμαστε πιο άθλιοι από όλους, ενώ εάν φροντίζουμε για την αρετή, και αν ακόμη η οικουμένη ολόκληρη μας κατηγορεί, τότε θα είμαστε οι πιο αξιοζήλευτοι από όλους και θα προσελκύσουμε όλους εκείνους, οι οποίοι επιθυμούν τη σωτηρία· διότι δε θα προσέξουν την κατηγορία των πονηρών, αλλά την αρετή της δικής μας ζωής. Διότι πραγματικά η απόδειξη που γεννιέται από τα ενάρετα έργα μας είναι πιο ηχηρή από τη φωνή κάθε σάλπιγγας, και από το ίδιο το φως είναι πιο λαμπερός ο καθαρός ηθικός βίος, έστω και αν είναι αναρίθμητοι οι συκοφάντες.

Συνεπώς, εάν έχουμε όλες τις ανωτέρω αρετές, τότε θα είμαστε και πράοι και ταπεινοί και ελεήμονες και καθαροί και ειρηνοποιοί και δε θα ανταποδίδουμε τις

ύβρεις, όταν υβριζόμαστε, αλλά και θα χαιρόμαστε, διότι θα προσελκύσουμε εκείνους που μας βλέπουν περισσότερο από όσο τους προσελκύουν τα θαύματα, και ακόμη, όλοι θα διατεθούν ευνοϊκά προς εμάς, είτε είναι άγριοι σαν θηρία ή σαν δαίμονες ή σαν οτιδήποτε άλλο. Εάν όμως υπάρχουν και μερικοί που θα μας κατηγορούν να μη φοβηθείς καθόλου και να μη θορυβηθείς, και να μη λάβεις υπόψη σου ότι σε υβρίζουν δημόσια, αλλά ερεύνησε το βάθος της ψυχής τους και θα διαπιστώσεις ότι σε επιδοκιμάζουν και αισθάνονται θαυμασμό και πολύ σε επαινούν.

Κοίταξε, λοιπόν, με ποιο τρόπο επαινεί ο Ναβουχοδονόσορας τους τρεις παίδες που έβαλε μέσα στο καμίνι, μολονότι ήταν εχθρός και διώκτης τους. Αλλά, όταν είδε ότι κράτησαν γενναία στάση, τους επαινεί και τους στεφανώνει, όχι για κανένα άλλο λόγο, αλλά για το γεγονός ότι παράκουσαν αυτόν και υπάκουσαν τον νόμο του Θεού [βλ. Δαν. 3, 1-23]. Πραγματικά, ο διάβολος, όταν αντιληφθεί ότι δεν κατορθώνει τίποτε, τότε πλέον απομακρύνεται, επειδή φοβάται μήπως γίνει αίτιος μεγαλύτερων στεφάνων για εμάς. Όταν όμως απομακρυνθεί εκείνος, και αν ακόμη κάποιος είναι μιαρός και διεφθαρμένος, θα αναγνωρίσει την αρετή, αφού διαλυθεί το σκοτάδι εκείνο. Μα και όταν οι άνθρωποι κυριευτούν από παραλογισμό και εξαπατηθούν, θα σε επαινέσει και θα σε θαυμάσει περισσότερο ο Θεός, και αυτό είναι που έχει μεγάλη αξία.

Επομένως να μη λυπάσαι, ούτε να χάνεις το θάρρος σου. Διότι και οι απόστολοι για άλλους μεν ήσαν μυρωδιά θανάτου, για άλλους όμως ήσαν άρωμα ζωής [βλ. Β΄ Κορινθ. 2, 14-16: «*Τῷ δὲ Θεῷ χάρις τῷ πάντοτε θριαμβεύοντι ἡμᾶς ἐν τῷ Χριστῷ καὶ τὴν ὀσμὴν τῆς γνώσεως αὐτοῦ φανεροῦντι δι᾽ ἡμῶν ἐν παντὶ τόπῳ· ὅτι Χριστοῦ εὐωδία ἐσμὲν τῷ Θεῷ ἐν τοῖς σῳζομένοις καὶ ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις, οἷς μὲν ὀσμὴ θανάτου εἰς θάνατον, οἷς δὲ ὀσμὴ ζωῆς εἰς ζωήν. καὶ πρὸς ταῦτα τίς ἱκανός;* (: Ας είναι ευλογημένο και δοξασμένο το όνομα του Θεού, ο οποίος μας δίνει χάρη και δύναμη και μας κάνει να νικούμε και να θριαμβεύουμε εν τω Χριστώ, και ο οποίος κάνει φανερή και αισθητή μέσω εμάς σε κάθε τόπο τη ζωογόνο ευωδία της αληθινής γνώσεως. Διότι εμείς, οι εργάτες του Ευαγγελίου, είμαστε ευωδία Χριστού ευχάριστη στον Θεό· ευωδία και μεταξύ των σωζομένων και μεταξύ εκείνων, που βαδίζουν τον δρόμο της αιωνίας απώλειας. Σε άλλους μεν είμαστε οσμή που φέρει τον θάνατο, διότι αυτοί δε θέλουν να δεχθούν την σωτήρια αλήθεια· σε άλλους δε, τους καλοπροαίρετους, ζωογόνος ευωδία, που δίνει ζωή. Και ποιος είναι ικανός από μόνος του να πραγματοποιήσει αυτά τα καλά έργα; Όντως, κανένας άλλος παρά μόνον ο Θεός»). Πραγματικά, εάν εσύ δε δίνεις καμία αφορμή προς κατηγορία, έχεις απαλλαγεί από όλες τις κατηγορίες και μάλλον είσαι πιο μακάριος. Να ακτινοβολείς, λοιπόν, με τη ζωή σου και να μη δίνεις καμία σημασία στους κατηγόρους. Διότι δεν είναι δυνατό, οπωσδήποτε **δεν είναι δυνατόν, να μην έχει πολλούς εχθρούς όποιος φροντίζει για την αρετή. Αλλά αυτό δε σημαίνει τίποτε για τον ενάρετο, διότι διαμέσου όλων αυτών θα δοξασθεί πολύ**

περισσότερο.

Αφού λοιπόν σκεφτούμε αυτά, ας φροντίζουμε για ένα πράγμα μόνο, δηλαδή να ρυθμίζουμε με ακρίβεια τη ζωή μας με γνώμονα την ηθική, διότι έτσι θα κατευθύνουμε προς την ηθική ζωή όσους κάθονται στο σκοτάδι. Διότι η ηθική μας συμπεριφορά έχει τόση δύναμη, ώστε να μην περιορίζεται εδώ η λάμψη της, αλλά και να οδηγεί επιπλέον στη λύτρωση όσους την ακολουθούν. Πραγματικά,**όταν θα μας δουν να περιφρονούμε όλα τα εγκόσμια και προετοιμαζόμαστε για τη μέλλουσα ζωή, θα επηρεαστούν από τα έργα μας περισσότερο παρά από τα λόγια μας**. Διότι ποιος είναι τόσο ανόητος, ώστε να βλέπει εκείνο που καλοπερνούσε και ήταν πλούσιος μέχρι χθες και προχθές, να περιφρονεί όλα αυτά και να αποκτά πτερά και να είναι έτοιμος να αγωνιστεί προς κάθε ταλαιπωρία και πείνα και ανέχεια και κινδύνους και θάνατο και σφαγή και προς όλα όσα θεωρούνται φοβερά και να μη βεβαιωθεί εξαιτίας αυτών για τα μέλλοντα αγαθά; Αν ασχολούμαστε όμως υπέρμετρα με τα παρόντα και βυθιζόμαστε βαθύτερα μέσα σε αυτά, πώς είναι δυνατόν να πιστέψουν ότι φροντίζουμε για την άλλη ζωή;

Τι θα απολογηθούμε λοιπόν, όταν δεν υπερισχύει σε εμάς τόσο ο φόβος του Θεού, όσο υπερίσχυσε στους Έλληνες φιλοσόφους η ανθρώπινη δόξα; Διότι μερικοί [εδώ εννοεί ασφαλώς τον Σωκράτη (469-399 π.Χ.) και μερικούς άλλους, όπως π.χ. τον παλαιότερο Πυθαγόρα (570-496 π.Χ.), τον κυνικό Αντισθένη (445-365 π. Χ.) κ.λπ.] από αυτούς και για τα χρήματα αδιαφόρησαν και τον θάνατο καταφρόνησαν, για να εντυπωσιάσουν τους ανθρώπους. Για τούτο οι ελπίδες τους δεν καρποφόρησαν. Ποια δικαιολογία λοιπόν θα μας σώσει αν, παρά το ότι περιμένουν τόσο μεγάλες αμοιβές και έχουμε ενώπιόν μας τη θαυμάσια διδασκαλία του Χριστού, δεν κατορθώσουμε να πράξουμε ούτε όσα εκείνοι οι φιλόσοφοι, αλλά επιπλέον καταστρέφουμε και τους εαυτούς μας και τους άλλους; Και δε βλάπτει τόσο ο ειδωλολάτρης όταν αμαρτάνει, όσο βλάπτει ο Χριστιανός. Και είναι τούτο πολύ λογικό. Διότι η δική τους δόξα στερείται ηθικού μεγαλείου και η πίστη τους είναι διεφθαρμένη, ενώ τη δική μας τη σέβονται με τη χάρη του Θεού και την αναγνωρίζουν ακόμη και οι εχθροί της πίστεως. Για τον λόγο αυτόν, όταν θέλουν να μας δείξουν μεγάλη περιφρόνηση και να μας προσβάλουν περισσότερο, προσθέτουν και τον χαρακτηρισμό «ο Χριστιανός». Τον χαρακτηρισμό αυτόν δε θα τον έλεγαν, αν δεν έδιναν μεγάλη σημασία στην πίστη μας.

Άκουσες πόσες και πόσο σπουδαίες εντολές έδωσε ο Χριστός. Πότε λοιπόν θα κατορθώσεις να εκτελέσεις μία από αυτές τις εντολές; Όταν αδιαφορείς για τα πάντα και τρέχεις για να εισπράττεις τόκους, να χορηγήσεις δάνεια, να κάνεις διαπραγματεύσεις, να αγοράσεις κοπάδια, να εφοδιαστείς με ασημικά, να προμηθευτείς χωράφια και σπίτια και χιλιάδες έπιπλα; Και μακάρι να έφθανε έως εδώ το κακό. Πότε θα βρεις όμως τον καιρό να εκτελέσεις μία από αυτές τις εντολές, όταν μάλιστα συνοδεύει και η αδικία τις εφάμαρτες αυτές ενέργειές σου, αφού

σφετερίζεσαι ξένα χωράφια, παίρνεις διά της βίας σπίτια, ταλαιπωρείς τους πτωχούς και αυξάνεις την πείνα τους;
Αλλά κάποτε- κάποτε δίνεις και ελεημοσύνη στους πτωχούς. Μου είναι γνωστό. Αλλά και η ενέργειά σου αυτή **σου προξενεί μεγάλη βλάβη. Διότι τη χαρακτηρίζει ο εγωισμός ή η ματαιοδοξία, με αποτέλεσμα να μην ωφελείσαι ούτε από τις καλές πράξεις σου** . Και δεν υπάρχει τίποτα λυπηρότερο από το να ναυαγείς ακόμη και μέσα στο λιμάνι.

«Για να μη συμβεί λοιπόν αυτό, μη ζητείς να σου ανταποδώσω το καλό που μου έκανες», λέγει ο πτωχός, «για να σου το ανταποδώσει ο Θεός». Διότι λέγει ο Κύριος: «*πλὴν ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν καὶ ἀγαθοποιεῖτε καὶ δανείζετε μηδὲν ἀπελπίζοντες, καὶ ἔσται ὁ μισθὸς ὑμῶν πολύς, καὶ ἔσεσθε υἱοὶ ὑψίστου, ὅτι αὐτὸς χρηστός ἐστιν ἐπὶ τοὺς ἀχαρίστους καὶ πονηρούς* (: Αλλά εσείς να αγαπάτε τους εχθρούς σας, να ευεργετείτε και να δανείζετε, χωρίς να αποβλέπετε σε καμιάν ανταπόδοση και θα είναι ο μισθός σας πολύς και θα είστε στη βασιλεία των ουρανών παιδιά του Υψίστου, διότι και Αυτός είναι αγαθός και ευεργετικός και προς αυτούς ακόμη τους αχάριστους και πονηρούς)» [Λουκ. 6, 36]. «Υπάρχει Εκείνος που θα σε πληρώσει. Γιατί λοιπόν Τον λησμονείς και απαιτείς να σε πληρώσω εγώ ο πτωχός και το ταλαίπωρος άνθρωπος;» Μήπως αγανακτεί ο οφειλέτης σου όταν Του ζητάς; Μήπως δεν έχει; Μήπως αρνείται να σε πληρώσει; Δε βλέπεις τους απείρους θησαυρούς Του; Δε βλέπεις την άπειρη γενναιοδωρία Του; Κέρδισε λοιπόν την αγάπη Του και ζήτησέ Του. Διότι είναι χαρά Του να Του ζητείς με αυτόν τον τρόπο. Αν δει όμως ότι ζητείς από άλλον αυτά που σου οφείλει Εκείνος, σε θεωρεί υβριστή Του. Και όχι μόνο δε σε πληρώνει, αλλά δικαίως διατυπώνει και κατηγορία εναντίον σου. «Γιατί», λέγει «με θεώρησες αγνώμονα; Πώς σχημάτισες τη γνώμη ότι είμαι πτωχός και με περιφρονείς και τρέχεις να ζητείς από άλλους; Σε άλλον δάνεισες και από άλλον ζητείς να πληρωθείς;». Άνθρωπος βέβαια εισέπραξε, αλλά ο Θεός έδωσε την εντολή να του τα δώσεις. Και Αυτός θέλει να είναι μοναδικός χρεώστης και εγγυητής και για τον λόγο αυτόν σου παρέχει άπειρες ευκαιρίες να Του ζητείς. «Μην αφήνεις λοιπόν τόση προθυμία και τόσο πλούτο από τον Θεό και ζητείς να σε πληρώσω εγώ που δεν έχω τίποτε», λέγει ο φτωχός χρεώστης. «Γιατί επιδεικνύεσαι σε εμένα όταν ελεείς τους πτωχούς; Μήπως σου είπα εγώ να δώσεις; Μήπως σου έδωσα εγώ την εντολή, ώστε να ζητείς να σε πληρώσω εγώ;». Ο Κύριος είπε: «*δανείζει Θεῷ ὁ ἐλεῶν πτωχόν* (: Όποιος ελεεί τον πτωχό δανείζει τον Θεό)» [Παροιμ. 19, 17]. Στο Θεό δεν έδωσες τα δανεικά; Σε Αυτόν θα απευθυνθείς. Αλλά δε θα σου επιστρέψει τα πάντα τώρα. Και αυτό το κάνει προς το συμφέρον σου. Διότι είναι τέτοιος οφειλέτης. Ρυθμίζει και εκτελεί τα πάντα όχι όπως οι άλλοι, οι οποίοι φροντίζουν μόνο να επιστρέψουν τα χρέη τους, ενώ Εκείνος φροντίζει και να είναι εξασφαλισμένα τα επιστρεφόμενα. Για τον λόγο αυτόν ακριβώς **άλλα επιστρέφει κατά την παρούσα ζωή, ενώ άλλα τα επιστρέφει στην άλλη ζωή**.

Αφού λοιπόν γνωρίζουμε αυτά, ας ελεούμε πλουσιοπάροχα και ας αποδείξουμε και με

χρήματα και με πράγματα τη φιλανθρωπία μας. Και αν δούμε να βασανίζουν και να δέρνουν κάποιον στην αγορά και έχουμε τη δυνατότητα να πληρώσουμε, ας το κάμουμε. Και αν είναι δυνατόν να φέρουμε τη συμφιλίωση με τα λόγια, ας μη διστάσουμε. Διότι υπάρχει αμοιβή και για τα λόγια μας και περισσότερο για τους αναστεναγμούς μας. Αυτήν την αμοιβή ζητεί ο μακάριος Ιώβ: «*ἐγὼ δὲ ἐπὶ παντὶ ἀδυνάτῳ ἔκλαυσα, ἐστέναξα ἰδὼν ἄνδρα ἐν ἀνάγκαις* (: Εγώ ο οποίος άσπλαχνα σήμερα έχω εγκαταλειφτεί από όλους, όταν έβλεπα βασανιζόμενο κάποιον αδύνατο άνθρωπο, έκλαιγα και στέναζα για την δυστυχία του)» [Ιώβ, 30, 25]. Και αφού υπάρχει αμοιβή για τα δάκρυα και τους αναστεναγμούς μας, σκέψου πόσο αυξάνεται η αμοιβή, όταν προστεθούν και τα λόγια και οι φροντίδες και άλλα πολλά. Είναι γνωστό ότι και εμείς δεν είχαμε αγαθές σχέσεις με τον Θεό. Και ότι μας συμφιλίωσε ο Μονογενής Υιός, αφού μεσολάβησε αυτοπροσώπως και δέχτηκε να Του προκαλέσουν πληγές για τη σωτηρία μας και ανέχτηκε να σταυρωθεί για τη σωτηρία μας. Ας φροντίσουμε λοιπόν και εμείς να απαλλάσσουμε από τα κακά όσους συναντούμε και **ας μην κάνουμε ό, τι κάνουμε τώρα που, όταν δούμε κάποιους να μαλώνουν μεταξύ τους και να συμπλέκονται, στεκόμαστε και διασκεδάζουμε με την κακή συμπεριφορά τους** και σχηματίζουμε γύρω τους διαβολικό θέατρο. Υπάρχει τίποτε περισσότερο απάνθρωπο από αυτό; Βλέπεις ανθρώπους που υβρίζονται, μαλώνουν, σχίζουν τα ρούχα τους, χτυπιούνται στα πρόσωπα, και έχεις τη δύναμη να στέκεσαι ήσυχος εκεί κοντά; Μήπως είναι αρκούδες αυτοί που μαλώνουν; Μήπως είναι θηρία; Μήπως είναι φίδια; Άνθρωποι είναι και αυτοί, αδελφοί σου είναι, μέλη της ανθρώπινης κοινωνίας. Μην τους βλέπεις αμέτοχος, αλλά συμφιλίωσέ τους. Μη διασκεδάζεις με τον καβγά τους, αλλά συνέτισέ τους. Μην παρακινείς τους άλλους σε κακή συμπεριφορά, αλλά απομάκρυνε και διάλυσε τους συγκεντρωμένους από περιέργεια και διάθεση περίγελου. Διότι**την ιδιότητα να χαίρονται για τα λυπηρά αυτά γεγονότα την έχουν οι αδιάντροποι και οι άνθρωποι που είναι υπόδουλοι στα προσωπικά τους πάθη**, και τα καθάρματα και οι άλογοι όνοι. Κάθεσαι και βλέπεις άνθρωπο που ασχημονεί και δε νομίζεις ότι ασχημονείς ο ίδιος; Και δεν επεμβαίνεις και δε διαλύεις την διαβολική συγκέντρωση και δε φροντίζεις να σταματήσει η κακή συμπεριφορά των ανθρώπων;

«Για να χτυπήσουν κι εμένα; Εσύ μου δίνεις αυτή τη συμβουλή;» Αυτό θα ρωτούσε κάποιος. Πρώτα-πρώτα δε θα σου συμβεί αυτό· αλλά και αν σου συμβεί, θα δοκιμάσει τη δύναμη της πίστεώς σου ο Θεός. Διότι κακοπάθησες προς χάριν του Θεού. Αλλά αν διστάζεις επειδή φοβάσαι μήπως χτυπηθείς κι εσύ, σκέψου ότι ο Κύριός σου δε δίστασε να υποστεί τη σταύρωση προς χάριν σου. Εκείνοι εξάλλου, αυτός που αδικεί και αυτός που αδικείται, είναι μεθυσμένοι και έχουν πάθει σύγχυση, διότι τους κυβερνά και τους κατευθύνει η οργή, και έχουν ανάγκη κάποιου συνετού να τους βοηθήσει. Ο ένας, για να πάψει να βασανίζεται, ο άλλος για να πάψει να βασανίζει. Προχώρησε λοιπόν εσύ που έχεις τα λογικά σου και πρόσφερε τη βοήθειά σου στον μεθυσμένο. Διότι το μεθύσι, που οφείλεται στην οργή, είναι χειρότερο από το μεθύσι

που οφείλεται στην οινοποσία. Δε βλέπεις τους ναύτες, οι οποίοι ανοίγουν τα πανιά και τρέχουν πολύ βιαστικοί όταν δουν ότι άλλοι ναυάγησαν, για να σώσουν από την καταστροφή τους συναδέλφους τους; Και αφού δείχνουν αυτοί τόση διάθεση να σώσουν τους συναδέλφους τους, πόσο είναι ορθότερο να κάνουμε το ίδιο για τους συνανθρώπους μας; Αφού μάλιστα έχουμε και εδώ ναυάγιο και χειρότερο από το πρώτο. Διότι πραγματικά ο άνθρωπος είτε εξύβρισε και δεν παρέλειψε καμία ύβρη, επειδή κάποιοι τον ενόχλησαν· είτε επιόρκησε, επειδή έγινε δούλος της οργής του, οπότε και πάλι υπέπεσε σε μεγάλη αμαρτία· ή χτυπά κάποιον και προσπαθεί να τον σκοτώσει, έχουμε πάλι ακριβώς το ίδιο ναυάγιο.

Πρέπει λοιπόν να τρέξεις και να σταματήσεις το κακό, να κατεβείς μέσα στο τρικυμισμένο πέλαγος και να σώσεις αυτούς που πνίγονται. Και αφού διαλύσεις όσους συγκέντρωσε ο διάβολος και καλέσεις ιδιαιτέρως τον καθένα, συμβούλευσέ τους να σβήσουν τη φωτιά και να εξαφανίσουν τα κύματα. Και μη φοβηθείς αν ανάψει περισσότερο η φωτιά και γίνει φοβερότερο το καμίνι. Διότι, αν κάνεις αρχή, είναι πολλοί εκείνοι που θα συνεργαστούν μαζί σου και θα σε βοηθήσουν, και προπάντων ο Θεός της ειρήνης. Αν καταστείλεις πρώτος τη φωτιά, θα σε ακολουθήσουν και πολλοί άλλοι και θα αμειφθείς εσύ για τα έργα εκείνων. Άκουσε τι συμβουλή έδωσε ο Χριστός στους Ιουδαίους που κυλιόντουσαν μέσα στην αμαρτία: «*ἐὰν δὲ ἴδῃς τὸ ὑποζύγιον τοῦ ἐχθροῦ σου πεπτωκὸς ὑπὸ τὸν γόμον αὐτοῦ, οὐ παρελεύσῃ αὐτό, ἀλλὰ συναρεῖς αὐτὸ μετ᾽ αὐτοῦ* (: Εάν δεις το υποζύγιο του εχθρού σου να έχει πέσει υπό το βάρος του φορτίου του, δεν θα το προσπεράσεις με αδιαφορία, αλλά μαζί με αυτόν θα το σηκώσεις)» [Εξ. 23, 5]. Και βέβαια είναι πολύ πιο ασήμαντο να σηκώσεις επάνω το ζώο του εχθρού σου που έπεσε από το πολύ φορτίο, από να χωρίσεις και να συμφιλιώσεις ανθρώπους που φιλονικούν μεταξύ τους. Αφού έχεις καθήκον λοιπόν να βοηθήσεις το υποζύγιο των εχθρών σου, έχεις πολύ μεγαλύτερο να σηκώνεις τις ψυχές των φίλων σου, αφού μάλιστα η πτώση είναι τρομερότερη. Διότι οι ψυχές δεν πέφτουν μέσα στη λάσπη, αλλά στην αιώνια κόλαση, επειδή δεν αντέχουν το φορτίο της οργής. Εσύ όμως προσπερνάς εντελώς αδιάφορος και ασυγκίνητος, αν και βλέπεις ότι τον έχει σκεπάσει το φορτίο και ότι στέκεται επάνω του ο διάβολος και του ανάπτει τη φωτιά. Αυτή η αδιαφορία ενέχει κινδύνους ακόμη και όταν πρόκειται για ένα υποζύγιο.

Ο Σαμαρείτης όταν είδε ένα τραυματία που του ήταν εντελώς άγνωστος και δεν είχαν καμία σχέση, σταμάτησε και τον ανέβασε στο ζώο του και τον μετέφερε σε ξενοδοχείο και μίσθωσε γιατρό και του έδωσε χρήματα και του υποσχέθηκε και άλλα [βλ. Λουκά 10, 33 κ.ε.]. Εσύ, αντιθέτως, αν και δε βλέπεις άνθρωπο που έπεσε σε ενέδρα ληστών, αλλά σε ενέδρα μιας ομάδας διαβόλων, και τον πολιορκεί η οργή του, όχι σε έρημο τόπο, αλλά στο μέσο της αγοράς, εσύ που δεν πρόκειται να ξοδέψεις χρήματα, ούτε να νοικιάσεις ζώο, ούτε να συνοδεύσεις σε μακρινό δρόμο, αλλά να απευθύνεις λίγες συμβουλές, διστάζεις και αλλάζεις δρόμο και προσπερνάς απάνθρωπα και χωρίς οίκτο. Πώς περιμένεις λοιπόν και εσύ, όταν επικαλεστείς τον

Θεό, να σε ευσπλαχνιστεί ποτέ;

Θα απευθυνθώ τώρα και προς εσάς, οι οποίοι συμπεριφέρεστε κακώς και μάλιστα ενώπιον πολλών ανθρώπων, προς εκείνους που προσβάλλουν και αδικούν. Απάντησέ μου. Χτυπάς και κλωτσάς και δαγκώνεις; Έγινες αγριόχοιρος και όνος άγριος; Και δεν ντρέπεσαι ούτε κοκκινίζεις που γίνεσαι θηρίο και προδίδεις την ανθρώπινη φύση σου; Μπορεί να είσαι πτωχός, αλλά είσαι ελεύθερος άνθρωπος. Μπορεί να είσαι ένας απλός τεχνίτης, αλλά είσαι Χριστιανός. Για τον λόγο αυτόν ακριβώς, διότι είσαι πτωχός, πρέπει να είσαι ήσυχος. Οι φιλονικίες είναι χαρακτηριστικό των πλουσίων, όχι των πτωχών· των πλουσίων, που έχουν μεγάλη ανάγκη των φιλονικιών. Εσύ που δεν έχεις τις απολαύσεις του πλούτου, περιφέρεσαι και συγκεντρώνεις για τον εαυτό σου τα κακά του πλούτου, τα μίση και τις φιλονικίες και τις μάχες. Και αγωνίζεσαι να πνίξεις τον αδελφό σου και να τον απαγχονίσεις και να τον εξευτελίσεις ενώπιον όλων. Και δε συναισθάνεσαι ότι συμπεριφέρεσαι πολύ κακώς, διότι μιμείσαι τα κακά ένστικτα των θηρίων και γίνεσαι πολύ χειρότερος από αυτά. Διότι τα θηρία έχουν κοινά τα πάντα και βόσκουν μαζί και περιφέρονται μαζί. Εμείς, αντιθέτως, δεν έχουμε τίποτε από κοινού, αλλά είναι τα πάντα άνω-κάτω. Εμείς αντιπαθούμε, φιλονικούμε, υβρίζουμε, μισούμε και προσβάλλουμε. Και δεν ντρεπόμαστε ούτε τον ουρανό, στον οποίο μας κάλεσε όλους μαζί ο Θεός, ούτε τη γη την οποία πρόσφερε κοινή σε όλους, ούτε την ανθρώπινη φύση μας, αλλά όλα τα πήραν μαζί τους και έφυγαν η οργή και η φιλαργυρία μας. Δεν είδες πόσα κακά έπαθε και πώς ρίχτηκε στην αιώνια κόλαση εκείνος που χρωστούσε δέκα χιλιάδες τάλαντα και αφού του τα χάρισε ο δανειστής του, εκείνος βασάνισε σκληρά ένα συνάνθρωπό του, επειδή του χρωστούσε εκατό δηνάρια [Ματθ. 18, 28 κ.ε.]; Δε σε φοβίζει το παράδειγμα; Δε φοβάσαι μήπως πάθεις και εσύ τα ίδια; Διότι και τα δικά μας χρέη προς τον Κύριο είναι πολλά και μεγάλα. Εκείνος όμως δε μας ενοχλεί και αναμένει με υπομονή και ούτε μας πιέζει, όπως πιέζουμε εμείς τους συνανθρώπους μας, ούτε μας ταλαιπωρεί ούτε μας βασανίζει. Αν και θα είχαμε εξοντωθεί από καιρό, αν αποφάσιζε να ζητήσει να Του επιστρέψουμε μικρό μέρος από τα χρέη μας.

Ας έχουμε, λοιπόν, αυτά υπόψη μας, αγαπητοί, ας γίνουμε ταπεινόφρονες και ας δείχνουμε μεγάλη επιείκεια προς τους οφειλέτες μας. Διότι αν αντιμετωπίζουμε με σύνεση τα πράγματα, αυτοί γίνονται αιτία να μας συγχωρηθούν πολλά και κερδίζουμε πολλά με την προσφορά λίγων. Γιατί λοιπόν τον πιέζεις να σου τα επιστρέψει, ενώ έπρεπε να του τα χαρίσεις ακόμη και αν εκείνος ήθελε να σου τα επιστρέψει, για να σου χαρίσει ο Θεός τα πάντα; Τώρα όμως κάνεις το παν και εκβιάζεις και φιλονικίες, για να μη σου χαριστεί τίποτε από τα χρέη σου. Και έχει την εντύπωση ότι ενοχλείς τον πλησίον σου, αλλά η αλήθεια είναι ότι χτυπάς με το ξίφος τον εαυτό σου και πολλαπλασιάζεις την αιώνια τιμωρία σου. Αν δείξεις όμως λίγη σύνεση εδώ, εξαφανίζεις σχεδόν τις ευθύνες σου. Διότι ο Θεός θέλει να δείξουμε αυτήν τη φιλότιμη συμπεριφορά, για να Του δώσουμε τη χαρά να μας ανταποδώσει περισσότερα. Άφησε λοιπόν ελεύθερους όλους, όσοι σου οφείλουν

χρήματα ή αμαρτήματα και ζήτησε από τον Θεό να αμείψει τη μεγαλοψυχία σου αυτήν. Διότι έως ότου σου οφείλουν εκείνοι, δεν σου οφείλει ο Θεός. Μόλις όμως τους τα χαρίσεις, θα μπορέσεις να απευθυνθείς προς τον Θεό και να ζητήσεις με πολύ σεβασμό να σε αμείψει για την τόση ευσέβειά σου. Αν περνούσε π.χ. ένας άνθρωπος και σε έβλεπε να έχεις στην εξουσία σου τον οφειλέτη σου και σε παρακαλούσε να τον αφήσεις και να ζητείς από αυτόν ό,τι οφείλει ο άλλος, δε θα δεχόταν ποτέ να φανεί αχάριστος, αφού ανέλαβε εκείνος την ευθύνη για όλα. Πώς είναι δυνατόν να μη μας καταβάλει ο Θεός πολύ περισσότερα, χιλιάδες περισσότερα, όταν, πιστοί στην εντολή Του, αφήσουμε να φύγουν και χαρίσουμε όλες τις οφειλές σε εκείνους που μας χρωστούν, χωρίς να τους ζητήσουμε καμία, μικρή ή μεγάλη, ευθύνη; Ας μη λογαριάζουμε λοιπόν την πρόσκαιρη ευχαρίστηση που θα αισθανθούμε από τις απαιτήσεις μας προς τους χρεώστες μας, αλλά τη ζημία, την οποία θα υποστούμε εκ της διαγωγής μας αυτής στη μέλλουσα ζωή, αφού η ζημία μας θα αναφέρεται στα αιώνια αγαθά.

Ας ανεβούμε λοιπόν σε υψηλά ηθικά επίπεδα και **ας χαρίσουμε στους οφειλέτες μας τα χρήματα και ας συγχωρήσουμε τα πλημελήμματά τους απέναντι σε μας, για να εφοδιάσουμε τους εαυτούς μας με καλή απολογία ενώπιον του Θεού**. Και αφού επιτύχουμε με την επιείκειά μας προς τους συνανθρώπους μας ό,τι δεν κατορθώσαμε να επιτύχουμε με τις άλλες αρετές μας, ας απολαύσουμε τα αιώνια αγαθά με τη χάρη και τη φιλανθρωπία του Κυρίου μας Ιησού Χριστού, στον οποίο ανήκει η δόξα και η δύναμη τώρα και πάντοτε και στους αιώνες των αιώνων. Αμήν.

Υπομνηματισμός των εδαφίων Ματθ. 5, 17-19
«*Μὴ νομίσητε ὅτι ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον ἢ τοὺς προφήτας* (: Μη νομίσετε ότι ήλθα να καταλύσω τον νόμο του Μωυσή ή την διδασκαλία των προφητών)» [Ματθ. 5, 17]

Ποιος εξέφρασε αυτήν την υποψία ή ποιος διατύπωσε αντίστοιχη κατηγορία εναντίον του Ιησού, ώστε να δώσει την απάντηση αυτήν; Διότι όσα προηγουμένως είχαν ειπωθεί δεν δημιουργούσαν βέβαια αυτήν την υποψία. Διότι οι εντολές να είμαστε πράοι και επιεικείς και ελεήμονες και καθαροί από κάθε αμαρτία και να αγωνιζόμαστε για τη δικαιοσύνη, δεν περιείχαν καμία τέτοια ένδειξη, αλλά ακριβώς το αντίθετο. Γιατί λοιπόν είπε αυτά; Όχι τυχαία, ούτε χωρίς λόγο, αλλά επειδή επρόκειτο να καθιερώσει σπουδαιότερες από τις παλαιές εντολές με τα εξής λόγια: «*Ἠκούσατε ὅτι ἐῤῥέθη τοῖς ἀρχαίοις, οὐ φονεύσεις· ὃς δ᾽ ἂν φονεύσῃ, ἔνοχος ἔσται τῇ κρίσει. Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν ὅτι πᾶς ὁ ὀργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ εἰκῇ ἔνοχος ἔσται τῇ κρίσει· ὃς δ᾽ ἂν εἴπῃ τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ ῥακά, ἔνοχος ἔσται τῷ συνεδρίῳ· ὃς δ᾽ ἂν εἴπῃ μωρέ, ἔνοχος ἔσται εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός* (: Ακούσατε ότι ελέχθη από τον Θεό στους αρχαίους, στους προγόνους σας• Δεν θα φονεύσεις• εκείνος που θα φονεύσει, θα είναι ένοχος και θα παραπεμφθεί στο μικρό επταμελές συνέδριο, που λέγεται ‘’κρίσις’’. Εγώ όμως σας λέγω ότι καθένας που οργίζεται αδίκως και χωρίς

σοβαρό πνευματικό λόγο εναντίον του αδελφού του, έχει την ιδία ενοχή, όπως εκείνος που δικάζεται για φόνο στο επταμελές συνέδριο. Εκείνος δε που θα υβρίσει τον αδελφό του και θα του πει με περιφρόνηση "ανόητε, τιποτένιε", είναι ένοχος εγκλήματος βαρυτέρου, από εκείνα που δικάζει το μεγάλο συνέδριο, το ανώτατο δηλαδή δικαστήριο των Εβραίων. Εκείνος δε που θα πει με μίσος στον αδελφό του "άμυαλε, τρελέ", είναι βαρύτατα ένοχος και άξιος να τιμωρηθεί με την στον Άδη γέεννα του πυρός)» [Ματθ. 5, 21-22].

Επρόκειτο ακόμη να ανοίξει το δρόμο προς μία θεία και ουράνια ζωή. Για να μην καταπλήξει ο πρωτάκουστος λόγος Του τις ψυχές των ακροατών Του και τους κάνει να αντιμετωπίζουν με καχυποψία τα λεγόμενα, προβαίνει σε αυτήν την προειδοποίηση. Διότι, αν και δεν εφάρμοζαν τον Μωσαϊκό νόμο, είχαν μεγάλη ευθιξία γι' αυτόν και, αν και τον παρέβαιναν καθημερινά με τις πράξεις τους, ήθελαν να παραμένει απολύτως αμετάβλητο το γράμμα του και να μην προσθέσει κανείς τίποτε σε αυτό. Ορθότερο είναι όμως ότι δεν είχαν αντίρρηση να προσθέτουν οι αρχηγοί της συναγωγής, όχι όμως προς το καλύτερο, αλλά προς το χειρότερο. Έτσι π.χ. μείωναν με τις προσθήκες τους τον σεβασμό προς τους γονείς. Και πολλές άλλες από τις διατάξεις του καταργούσαν με τις ακατάλληλες αυτές προσθήκες. Επειδή λοιπόν ο Χριστός δεν ανήκε σε κανένα ιερατικό γένος, και όσα επρόκειτο να διδάξει, αποτελούσαν προσθήκη, η οποία βεβαίως δεν ελάττωνε, αλλά αύξανε την αρετή, επειδή γνώριζε εκ των προτέρων ότι επρόκειτο να τους ενοχλήσουν και τα δύο αυτά, προσπαθεί, προτού να κάνει τις θαυμαστές προσθήκες Του, να εξαφανίσει ό,τι επρόκειτο να δημιουργήσει στην ψυχή τους υποψίες.

Αλλά τι ήταν εκείνο που δημιουργούσε υποψίες και αντιδράσεις; Νόμιζαν ότι με τη διδασκαλία Του αυτήν ενεργούσε για την κατάργηση του Μωσαϊκού νόμου. Αυτήν την υποψία λοιπόν επιθυμεί να θεραπεύσει. Και δεν το κάνει μόνο εδώ, αλλά και αλλού. Επειδή π.χ. Τον θεωρούσαν ότι είναι ασεβής για τον λόγο ότι δεν τηρούσε την αργία του Σαββάτου, ήθελε να σβήσει αυτήν την υποψία τους και φροντίζει να παρουσιάσει δικαιολογίες, άλλοτε σύμφωνες με τη θεία φύση Του, όπως π.χ. όταν λέγει: «« *ὁ πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, κἀγὼ ἐργάζομαι* (: "ο Πατήρ μου εργάζεται ακατάπαυστα έως τώρα (διότι δεν δημιούργησε μόνο, αλλά και κυβερνά τον κόσμο). Και εγώ ο Υιός Του εργάζομαι συνεχώς για τη σωτηρία των ανθρώπων (χωρίς να διακόπτω το έργο μου ούτε και το Σάββατο)")» [Ιω. 5, 17]· άλλοτε με μεγάλη συγκατάβαση, όταν π.χ. όταν φέρει ως παράδειγμα πρόβατο που χάθηκε το Σάββατο και αποδεικνύει ότι παραβαίνεται ο νόμος, για να σωθεί εκείνο, και υπενθυμίζει την περιτομή, που οδηγεί στο ίδιο συμπέρασμα [Η περιτομή γινόταν την ογδόη ημέρα από τη γέννηση, έστω και αν συνέπιπτε να είναι Σάββατο (βλ. Ιω. 7, 22: «*Μωϋσῆς δέδωκεν ὑμῖν τὴν περιτομήν, οὐχ ὅτι ἐκ τοῦ Μωϋσέως ἐστίν, ἀλλ᾽ ἐκ τῶν πατέρων, καὶ ἐν σαββάτῳ περιτέμνετε ἄνθρωπον* (: Ο Μωυσής σας έδωσε την περιτομή. Για την ακρίβεια, δεν έχει καθιερωθεί από τον Μωυσή η περιτομή, αλλά από την παράδοση των παλαιοτέρων προγόνων σας. Και εάν τύχει η ογδόη ημέρα από την γέννηση του

βρέφους να είναι Σάββατο, και τότε κάνετε περιτομή στον άνθρωπο)»].

Για να αντικρούσει λοιπόν την ψευδή γνώμη ότι είναι ασεβής, χρησιμοποιεί πολλές φορές απλά λόγια [π.χ. βλ. [Ματθ. 12, 11-12]: «*ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς· τίς ἔσται ἐξ ὑμῶν ἄνθρωπος ὃς ἕξει πρόβατον ἕν, καὶ ἐὰν ἐμπέσῃ τοῦτο τοῖς σάββασιν εἰς βόθυνον, οὐχὶ κρατήσει αὐτὸ καὶ ἐγερεῖ; πόσῳ οὖν διαφέρει ἄνθρωπος προβάτου; ὥστε ἔξεστι τοῖς σάββασι καλῶς ποιεῖν* (: Ο δε Ιησούς τους είπε• "ποιος άνθρωπος από σας, που θα έχει ένα πρόβατο, εάν πέσει το πρόβατο κατά την ημέρα του Σαββάτου σε λάκκο, δεν θα το πιάσει και δεν θα το βγάλει από εκεί; Πόσο, λοιπόν, διαφέρει ο άνθρωπος από το πρόβατο; Ασυγκρίτως περισσότερο. Ώστε εάν επιτρέπεται να κάνουμε καλό στα ζώα κατά την ημέρα του Σαββάτου, πόσο μάλλον στον άνθρωπο;")»]. Για τον λόγο αυτό Αυτός που ανέστησε χιλιάδες νεκρούς με μία λέξη μόνο, πρόσθεσε και προσευχή όταν κάλεσε τον Λάζαρο να σηκωθεί από τον τάφο του [Ιω. 11, 41: «*ἦραν οὖν τὸν λίθον οὗ ἦν ὁ τεθνηκὼς κείμενος. ὁ δὲ Ἰησοῦς ἦρε τοὺς ὀφθαλμοὺς ἄνω καὶ εἶπε· πάτερ, εὐχαριστῶ σοι ὅτι ἤκουσάς μου* (: Σήκωσαν, λοιπόν, τον λίθο από την είσοδο του σπηλαίου, όπου είχε τεθεί ο πεθαμένος Λάζαρος. Ο δε Ιησούς σήκωσε τα μάτια του επάνω και είπε• "Πάτερ μου, σ' ευχαριστώ, διότι με άκουσες και θα γίνει και τούτο το θαύμα)»]. Έπειτα, για να μη θεωρηθεί κατώτερος από τον Πατέρα, φρόντισε να εξουδετερώσει την υποψία και πρόσθεσε ότι: «*ἐγὼ δὲ ᾔδειν ὅτι πάντοτέ μου ἀκούεις· ἀλλὰ διὰ τὸν ὄχλον τὸν περιεστῶτα εἶπον, ἵνα πιστεύσωσιν ὅτι σύ με ἀπέστειλας* (: Εγώ γνώριζα πολύ καλά ότι πάντοτε με ακούς, αλλά είπα αυτό, για να ακούσει ο λαός που στέκεται εδώ γύρω και να πιστέψουν ότι Εσύ με έχεις στείλει")» [Ιω. 11, 42].

Ωστόσο δεν ενεργεί πάντα σαν να είναι αυτεξούσιος, για να θεραπεύσει την ασθένειά του. Ούτε ενεργεί πάντα κατόπιν προσευχής, για να μη δώσει αφορμή στους μεταγενέστερους να υποψιασθούν ότι στερείτο δυνάμεως και εξουσίας, αλλά χρησιμοποιεί πότε τον ένα και πότε τον άλλο τρόπο. Και δεν το κάνει ούτε αυτό κατά τύχη, αλλά με τη σύνεση που Του ταιριάζει. Διότι απευθύνεται προς τον ουρανό όταν κάνει κάτι μικρό, ενώ για τα μεγαλύτερα ενεργεί με απόλυτη εξουσία. Όταν π.χ. συγχωρεί αμαρτίες και αποκαλύπτει μυστικά και ανοίγει τον παράδεισο και διώχνει τα δαιμόνια και θεραπεύει λεπρούς και χαλιναγωγεί τον θάνατο και επαναφέρει στη ζωή χιλιάδες νεκρούς, ενεργεί με μία απλή προσταγή σε όλες αυτές τις περιπτώσεις. Όταν όμως πολλαπλασίαζε τους ολίγους άρτους, πράγμα πολύ κατώτερο από τα προηγούμενα, τότε απευθυνόταν στον ουρανό και έκανε κατανοητό ότι ενεργεί έτσι όχι από αδυναμία. Διότι πώς είναι δυνατόν να χρειάζεται να προσευχηθεί για τα μικρά, αφού μπορούσε να κάνει τα μεγαλύτερα με απόλυτη εξουσία; Αλλά, όπως είπα, αυτό το κάνει, για να χαλιναγωγήσει την αναισχυντία τους. Πρέπει λοιπόν να σκέπτεσαι τα ίδια και για τα λόγια Του, όταν Τον ακούς να διδάσκει με απλά λόγια. Διότι είναι πολλά τα αίτια των λόγων και των πράξεών Του, όπως π.χ. να μη θεωρείται ότι δεν είναι ίδιος με τον Θεό, να διδάσκει και να θεραπεύει τους πάντες, να διδάσκει την ταπεινοφροσύνη, να έχει ανθρώπινο σώμα, να μην μπορούν οι

Ιουδαίοι να διδαχθούν τα πάντα συγχρόνως, να τους διδάσκει να μην περιαυτολογούν ποτέ. Για τον λόγο αυτόν είπε πολλές φορές ο ίδιος πολλά ταπεινά για τον εαυτό Του και άφησε να λέγουν άλλοι τα μεγάλα.

Αυτός π.χ. απευθυνόμενος προς τους Ιουδαίους έλεγε: «*ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι ἐγώ εἰμι* (: "σας διαβεβαιώνω, ότι πριν λάβει ύπαρξη ο Αβραάμ εγώ υπάρχω (: δηλαδή προαιώνια υπάρχω)")» [Ιω. 8, 58]. Ο μαθητής Του όμως δε λέγει έτσι, αλλά: «*Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος* (: Στην αρχή της πνευματικής και υλικής δημιουργίας, άναρχος και προαιώνιος, υπήρχε ο Υιός και Λόγος του Θεού. Και ο Λόγος ήταν πάντοτε αχώριστος από τον Θεό και πλησιέστατα προς Αυτόν, και ο Λόγος ήταν Θεός απειροτέλειος, όπως ο Πατήρ και το Άγιο Πνεύμα)» [Ιω. 1, 1]. Επίσης ο Ίδιος δεν είπε πουθενά σαφώς ότι Αυτός δημιούργησε τον ουρανό και τη γη και τη θάλασσα και όλα τα ορατά και τα αόρατα. Ο μαθητής όμως το λέγει και μία και δυο και πολλές φορές, με πολλή σαφήνεια, χωρίς κανένα δισταγμό. Γράφει: «*πάντα δι᾽ αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν ὃ γέγονεν* (: Όλα τα δημιουργήματα έγιναν δι' Αυτού και χωρίς Αυτόν δεν έλαβε ύπαρξη κανένα, από όσα έχουν γίνει)» [Ιω. 1, 3]. Και παρακάτω: «*ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, καὶ ὁ κόσμος δι᾽ αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἔγνω* (: Ήταν εξαρχής στον κόσμο, ως δημιουργός και κυβερνήτης, και ο κόσμος όλος, ορατός και αόρατος, έλαβε ύπαρξη δι' Αυτού. Και όμως όταν το φως, ο Υιός του Θεού έγινε άνθρωπος, ο κόσμος δεν Τον ανεγνώρισε και δεν Τον δέχθηκε)» [Ιω. 1, 10].

Γιατί σου κάνει εντύπωση ότι άλλοι είπαν γι' Αυτόν περισσότερα από όσα είπε ο Ίδιος, αφού είναι γνωστό ότι ενώ έδειχνε συχνά τη δύναμή Του με τα έργα Του, δεν την παρουσίαζε καθαρά με τα λόγια Του; Με τη θεραπεία του τυφλού π.χ. έδειξε σαφώς ότι Αυτός έπλασε τον άνθρωπο. Όταν όμως ομιλούσε για τη δημιουργία του ανθρώπου γενικώς, δεν είπε «Εγώ τον έπλασα», αλλά: «*οὐκ ἀνέγνωτε ὅτι ὁ ποιήσας ἀπ᾽ ἀρχῆς ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτοὺς καὶ εἶπεν ἕνεκεν τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα καὶ κολληθήσεται τῇ γυναικὶ αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν;* (: "δεν διαβάσατε στο πρώτο βιβλίο της Γραφής ότι ο Δημιουργός ευθύς εξαρχής έπλασε άνδρα και γυναίκα, ως ένα ανδρόγυνο και είπε•'' Ένεκα τούτου θα εγκαταλείψει ο άνθρωπος τον πατέρα και την μητέρα του και θα προσκολληθεί στη γυναίκα του και θα είναι οι δύο μία σάρκα, ένα σώμα;)» [Ματθ. 19, 4] και: «*καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, κατ᾽ εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς* (: Και πράγματι ο απειροτέλειος Θεός δημιούργησε τον άνθρωπο, τον οποίο προίκισε με δικά Του χαρακτηριστικά γνωρίσματα, ώστε να είναι με αυτά εικόνα του Θεού. Δημιούργησε απ' αρχής άνδρα και γυναίκα)» [Γεν. 1, 27].

Απέδειξε επίσης με τα θαύματα του πολλαπλασιασμού των ιχθύων, της μεταβολής του νερού σε κρασί, του πολλαπλασιασμού των άρτων, της γαληνεύσεως της

θάλασσας, των ακτίνων του ηλίου, που τις ανάγκασε, όταν βρισκόταν επάνω στο σταυρό, να μη φωτίζουν τη γη, και πολλών άλλων, ότι δημιούργησε τον κόσμο και όλα τα εγκόσμια. Με λόγια όμως δεν το είπε πουθενά καθαρά, αλλά οι μαθητές το λέγουν πολλές φορές, και ο Ιωάννης και ο Παύλος και ο Πέτρος. Αφού λοιπόν εκείνοι, που Τον άκουγαν ημέρα και νύκτα να ομιλεί και Τον έβλεπαν να κάνει θαύματα, και τους έλυσε ειδικότερα πολλές απορίες και τους έδωσε τόση δύναμη, ώστε και νεκρούς να επαναφέρουν στη ζωή, και τους κατήχησε τόσο, ώστε να εγκαταλείψουν τα πάντα γι΄ Αυτόν, δεν είχαν τη δύναμη προτού να φωτιστούν από το άγιο Πνεύμα, παρά την τόση αρετή και πίστη τους, να κατανοήσουν τα πάντα, πώς θα επείθετο ο Ιουδαϊκός λαός, ο οποίος δεν είχε την απαιτούμενη νοημοσύνη και δεν είχε τόση αρετή και παρευρισκόταν σποραδικά και κατά τύχη κατά τις ομιλίες και τα θαύματά Του, ότι Αυτός δεν είναι άλλος από τον Θεό του παντός, αν δεν κατέβαλλε με κάθε τρόπο τόση προσπάθεια για να Τον κατανοήσουν; Για τον λόγο αυτόν ακριβώς και, όταν δεν τηρούσε την αργία του Σαββάτου, δε διετύπωσε αμέσως αυτήν την εντολή, αλλά παρουσιάζει πολλές και ποικίλες δικαιολογίες. Και αφού χρησιμοποιεί τόσο μετρημένα λόγια προκειμένου να κάνει να τονίσει μία εντολή, για να μην ερεθίσει τους ακροατές Του ήταν επόμενο να ενεργήσει με περισσότερη λεπτότητα και προσοχή όταν πρόσθετε ολόκληρη άλλη νομοθεσία σε όλο τον Μωσαϊκό νόμο, για να μην αντιδράσουν οι ακροατές Του.

Είναι φανερό ότι γι΄ αυτόν ακριβώς τον λόγο δε διδάσκει παντού με σαφήνεια για τη θεϊκή φύση Του. Διότι, αφού τους ενοχλούσε τόσο πολύ κάθε προσθήκη στον Μωσαϊκό νόμο, θα τους ενοχλούσε πολύ περισσότερο να παρουσιάσει τη θεϊκή φύση Του. Για τον λόγο αυτόν λέγει πολλά κατώτερα από την αξία Του. Και στο σημείο αυτό, που πρόκειται να συμπληρώσει τον νόμο, λαμβάνει πολλά προφυλακτικά μέτρα. Για τον λόγο αυτόν δεν είπε μία φορά «Δεν καταργώ τον νόμο», αλλά το επανέλαβε και για δεύτερη φορά. Αφού δηλαδή είπε «*Μὴ νομίσητε ὅτι ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον ἢ τοὺς προφήτας* (: Μη νομίσετε ότι ήλθα να καταλύσω τον νόμο του Μωυσή ή την διδασκαλία των προφητών)», πρόσθεσε: «*οὐκ ἦλθον καταλῦσαι, ἀλλὰ πληρῶσαι* (: Δεν ήλθα να καταλύσω αυτά, αλλά να τα τηρήσω, να τα εκπληρώσω και να τα ολοκληρώσω σε ένα τέλειο νόμο)». Αυτό δεν εξουδετερώνει μόνο την αναίδεια των Ιουδαίων, αλλά κλειδώνει και τα στόματα των αιρετικών εκείνων που λέγουν ότι της Παλαιάς Διαθήκης συντάκτης είναι ο διάβολος. Διότι, αφού ήλθε στον κόσμο ο Χριστός για να εξαφανίσει την εξουσία του διαβόλου, πώς όχι μόνο δεν την καταργεί ο Χριστός, αλλά και τη συμπληρώνει; Για τον λόγο αυτόν δεν είπε απλώς: «Δεν την καταλύω», αν και αυτό ήταν αρκετό, αλλά είπε: «Τη συμπληρώνω». Αυτό αποδεικνύει ότι όχι μόνο δεν την καταπολεμούσε, αλλά και ότι τη δεχόταν.

«Αλλά πώς δεν την κατήργησε;», θα μπορούσε να ρωτήσει κανείς. «Με ποιον τρόπο συμπλήρωσε τον νόμο και τους προφήτες;». Τους προφήτες, διότι επιβεβαίωσε εμπράκτως όλα όσα είπαν γι΄Αυτόν. Για τον λόγο αυτόν έλεγε σε κάθε περίπτωση ο

ευαγγελιστής: «*Τοῦτο δὲ ὅλον γέγονεν ἵνα πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν ὑπὸ τοῦ Κυρίου διὰ τοῦ προφήτου λέγοντος* (: Και όλο αυτό το θαυμαστό και μοναδικό γεγονός έγινε, για να πραγματοποιηθεί και επαληθεύσει αυτό, που είχε λεχθεί από τον Κύριο δια του προφήτου)». Και πρόσθετε αυτό το συμπλήρωμα και όταν γεννήθηκε [βλ. Ματθ. 1, 22-23: «*Τοῦτο δὲ ὅλον γέγονεν ἵνα πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν ὑπὸ τοῦ Κυρίου διὰ τοῦ προφήτου λέγοντος: ‘’ Ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ, ὅ ἐστι μεθερμηνευόμενον μεθ᾽ ἡμῶν ὁ Θεός’’* (: Και όλο αυτό το θαυμαστό και μοναδικό γεγονός έγινε, για να πραγματοποιηθεί και επαληθεύσει αυτό, που είχε λεχθεί από τον Κύριο δια του προφήτου Ησαΐου: “Ιδού η αγνή και άμωμος παρθένος θα συλλάβει και θα γεννήσει υιό, χωρίς να γνωρίσει άνδρα, και θα ονομάσουν Αυτόν Εμμανουήλ, όνομα που σημαίνει: ‘’Ο Θεός είναι μαζί μας”)» και όταν έψαλλαν τα παιδιά τον θαυμαστό εκείνον ύμνο προς Αυτόν [Ματθ. 21, 9: «*ὡσαννὰ τῷ υἱῷ Δαυΐδ· εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου· ὡσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις* (: “δόξα και ύμνος στον ένδοξο απόγονο του Δαυίδ• ευλογημένος ας είναι αυτός που έρχεται εν ονόματι του Κυρίου, δια να σώσει τον λαό• δοξολογίες και ύμνους στον Μεσσία ας ψάλλουν οι στρατιές των αγγέλων, που είναι στους ουρανούς”)» -- Ματθ. 21, 16: «*καὶ εἶπον αὐτῷ· ἀκούεις τί οὗτοι λέγουσιν; ὁ δὲ Ἰησοῦς λέγει αὐτοῖς· ναί· οὐδέποτε ἀνέγνωτε ὅτι ἐκ στόματος νηπίων καὶ θηλαζόντων κατηρτίσω αἶνον;* (: και είπαν σε Αυτόν• “ακούς, τι λέγουν αυτά τα παιδιά;” Ο δε Ιησούς τους είπε• “ναι, ακούω• αλλά γιατί εσείς ενοχλείστε; Δεν έχετε, λοιπόν, ποτέ αναγνώσει στη Γραφή, που προλέγει ότι από στόμα νηπίων και βρεφών, που θηλάζουν ακόμη, συνέθεσες, ω Θεέ, δοξολογία;”)»] και όταν κάθισε επάνω στο γαϊδουράκι [βλ. Ματθ. 21, 5: *τοῦτο δὲ ὅλον γέγονεν ἵνα πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν διὰ τοῦ προφήτου λέγοντος· εἴπατε τῇ θυγατρὶ Σιών, ἰδοὺ ὁ βασιλεύς σου ἔρχεταί σοι πραΰς καὶ ἐπιβεβηκὼς ἐπὶ ὄνον καὶ πῶλον υἱὸν ὑποζυγίου* (: Όλο δε αυτό έγινε, για να εκπληρωθεί εκείνο που ελέχθη δια του προφήτου Ζαχαρίου, ο οποίος είπε: “να πείτε στη θυγατέρα Σιών, την Ιερουσαλήμ: ιδού ο βασιλεύς σου έρχεται προς εσένα, πράος και ταπεινός, καθήμενος επάνω σε όνο και σε πουλάρι, γέννημα υποζυγίου”)» και σε πολλές άλλες περιπτώσεις. Αυτά όλα θα έμεναν απραγματοποίητα, αν δε λάμβανε ανθρώπινη μορφή.

Τον νόμο εξάλλου τον τελειοποίησε όχι μόνο με ένα τρόπο, αλλά και με δεύτερο και με τρίτο. Ο πρώτος είναι ότι δεν παρέβη καμία διάταξή του. Άκουσε τι λέγει στον Ιωάννη τον Βαπτιστή, για να δεις ότι τον εφάρμοσε πάντοτε: «*ἄφες ἄρτι· οὕτω γὰρ πρέπον ἐστὶν ἡμῖν πληρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην· τότε ἀφίησιν αὐτόν* (: “έτσι είναι, αλλά άφησε τώρα τις αντιρρήσεις και μη φέρνεις δυσκολίες στο βάπτισμά μου, διότι έτσι πρέπει, και για μένα και για σένα, να εκπληρώσω κάθε εντολή του Θεού• μία από τις εντολές είναι και αυτή”. Τότε ο Ιωάννης τον άφησε να βαπτιστεί)» [Ματθ. 3, 15]. Και στους Ιουδαίους έλεγε: «*τίς ἐξ ὑμῶν ἐλέγχει με περὶ ἁμαρτίας; εἰ δὲ ἀλήθειαν λέγω, διατί ὑμεῖς οὐ πιστεύετέ μοι;* (: Ποιος από σας είναι δυνατόν να με ελέγξει έστω και για την παραμικρότερη αμαρτία; Εάν δε εγώ, καθόσον είμαι αναμάρτητος, λέγω πάντοτε την αλήθεια, γιατί εσείς δεν με πιστεύετε;)» [Ιω. 8, 46].

Και στους μαθητές επίσης: «*οὐκέτι πολλὰ λαλήσω μεθ᾽ ὑμῶν· ἔρχεται γὰρ ὁ τοῦ κόσμου ἄρχων, καὶ ἐν ἐμοὶ οὐκ ἔχει οὐδέν* (: Δε θα πω πλέον πολλά μαζί σας. Δεν έχω τον καιρό. Διότι τώρα ο διάβολος, που κυριαρχεί στον αμαρτωλό κόσμο, έρχεται με μανία και λύσσα εναντίον μου, για να εξαπολύσει τον μεγαλύτερο πειρασμό και πόλεμο. Αλλά σε εμένα δεν έχει καμία απολύτως εξουσία, κανένα απολύτως δικαίωμα)» [Ιω. 14, 30]. Και ο προφήτης έλεγε παλαιότερα ότι ο Εμμανουήλ δεν επρόκειτο να κάνει καμία αμαρτία: «*καὶ δώσω τοὺς πονηροὺς ἀντὶ τῆς ταφῆς αὐτοῦ καὶ τοὺς πλουσίους ἀντὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ· ὅτι ἀνομίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ* (: Εγώ δε σε εκδίκηση του αδίκου θανάτου και της ταφής Του, θα τιμωρήσω και θα παραδώσω σε θάνατο τους κακούς ανθρώπους και για τον θάνατο Αυτού θα παραδώσω τους πονηρούς πλουσίους και άρχοντας. Διότι ο Παις μου Αυτός δεν διέπραξε καμία παρανομία, ούτε βρέθηκε ποτέ δόλος και ψεύδος στο στόμα Του)» [Ησ. 53, 9].

Αυτός λοιπόν είναι ο ένας τρόπος συμπληρώσεως. Άλλος είναι το ότι τον συμπλήρωσε και μέσω εμάς. Το σπουδαίο δηλαδή είναι ότι όχι μόνο ο Ίδιος τον εφάρμοσε, αλλά ζήτησε να κάνουμε και εμείς το ίδιο. Τούτο διδάσκει και ο Παύλος με τα εξής λόγια: «*τέλος γὰρ νόμου Χριστὸς εἰς δικαιοσύνην παντὶ τῷ πιστεύοντι* (: Διότι σκοπός του Νόμου αλλά και τέρμα της αποστολής του Νόμου είναι ο Χριστός, ο οποίος δίδει την δικαίωση στον καθένα, που πιστεύει σε Αυτόν)» [Ρωμ. 10, 4]. Και για την αμαρτία λέγει: «*ἵνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῇ ἐν ἡμῖν τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα* (: Για να εκπληρωθούν πλέον με την χάρη του Θεού όλες οι διατάξεις του Νόμου και από εμάς, οι οποίοι ζούμε και φερόμαστε τώρα, όχι σύμφωνα με τις αμαρτωλές επιθυμίες της σαρκός, αλλά σύμφωνα προς τα παραγγέλματα του Ευαγγελίου και τις υπαγορεύσεις του Αγίου Πνεύματος)» [Ρωμ. 8, 4]. Και αλλού: «*νόμον οὖν καταργοῦμεν διὰ τῆς πίστεως; μὴ γένοιτο, ἀλλὰ νόμον ἱστῶμεν* (: Λοιπόν, θα ρωτήσει κανείς, καταργούμε τον Νόμο εν ονόματι της πίστεως; Μη γένοιτο! Όχι μόνο δεν καταργούμε τον Νόμο, αλλά αντιθέτως τον στηρίζουμε και του δίδουμε κύρος (διότι ακριβώς δια του Χριστού πραγματοποιήθηκαν προς σωτηρία μας οι προφητείες και οι επαγγελίες του Νόμου και αποδείχθηκε έτσι αυτός αληθής)»[Ρωμ. 3, 31]. Επειδή δηλαδή ο νόμος είχε σκοπό να κάνει δίκαιο τον άνθρωπο, αλλά δεν εφαρμοζόταν, ήλθε ο Κύριος, μας δίδαξε ότι η αρετή έχει θεμέλιο την πίστη και έδωσε ισχύ στις εντολές του νόμου. Και κατόρθωσε δια της πίστεως ό,τι δεν κατόρθωσε ο νόμος με τις εντολές του. Για τον λόγο αυτόν λέγει: «*Μὴ νομίσητε ὅτι ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον* (: Μη νομίσετε ότι ήλθα να καταλύσω τον νόμο του Μωυσή)».

Αν εξετάσει κανείς με προσοχή, θα βρει και τρίτο τρόπο, με τον οποίο έγινε αυτό. Ποιος είναι αυτός; Η μέλλουσα νομοθεσία, την οποία επρόκειτο να καθιερώσει. Διότι η διδασκαλία Του δεν καταργούσε τα προηγούμενα, αλλά τα επεξέτεινε και τα συμπλήρωνε. Διότι η εντολή να μην οργιζόμαστε δεν καταργεί την εντολή να μη φονεύουμε, αλλά τη συμπληρώνει και την τελειοποιεί. Το ίδιο συμβαίνει και με όλες

τις άλλες. Για τον λόγο αυτόν ακριβώς, επειδή έριχνε τότε απλώς τον σπόρο των νέων εντολών χωρίς να δημιουργείται καχυποψία, φροντίζει να προλάβει την παρεξήγηση, διότι επρόκειτο να Τον υποψιάζονται αργότερα, ένεκα της συγκρίσεως των νέων προς τις παλαιές εντολές, ότι θέλει να καταργήσει τις δεύτερες. Έριξε λοιπόν από τώρα έμμεσα τον σπόρο με τη διδασκαλία Του αυτή. Διότι η εντολή: «*Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι* (: "Μακάριοι και τρισευτυχισμένοι είναι εκείνοι, που συναισθάνονται την πνευματική πτωχεία τους (και εξαρτούν τον εαυτό τους με ταπείνωση και πίστη από τον Θεό)» [Ματθ. 5, 3] ισοδυναμεί με την εντολή: «Να μην οργίζεσθε». Και η εντολή: «*Μακάριοι οἱ καθαροί τῇ καρδίᾳ* (: Μακάριοι όσοι έχουν καθαρά και αμόλυντη την καρδιά τους)» ισοδυναμεί με την εντολή: «Να μη στρέψεις το βλέμμα σου προς γυναίκα με πόθο σαρκικό». Και η εντολή να μη συγκεντρώνουμε θησαυρούς επί της γης ισοδυναμεί με το «*μακάριοι οἱ ἐλεήμονες* (: Μακάριοι οι ευσπλαχνικοί και ελεήμονες, που συμπονούν και ελεούν τον πάσχοντα)[Ματθ. 5, 7]». Και οι εντολές να πενθούμε, να καταδιωκόμαστε, να υβριζόμαστε, ισοδυναμούν με την εντολή να περνούμε από τη στενή πύλη. Και η εντολή να πεινούμε και να διψούμε τη δικαιοσύνη δε σημαίνει τίποτε άλλο, παρά εκείνο που λέγει στη συνέχεια: «*Πάντα οὖν ὅσα ἂν θέλητε ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, οὕτω καὶ ὑμεῖς ποιῆτε αὐτοῖς· οὗτος γάρ ἐστιν ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται* (: Λοιπόν, όσα θέλετε να κάνουν σε σας οι άνθρωποι, παρόμοια και εσείς να κάνετε σε αυτούς. Διότι αυτός είναι ο νόμος και οι προφήτες, (δηλαδή να αγαπάτε τους άλλους και να φέρεσθε με αγάπη, όπως θέλετε να σας αγαπούν και να φέρονται προς εσάς οι άλλοι)» [Ματθ. 7, 12].

Και όταν μακάρισε τον ειρηνοποιό, είπε πάλι το ίδιο σχεδόν με τις εντολές που έδωσε να αφήσουμε το δώρο μας κοντά στο θυσιαστήριο και να τρέξουμε να συμφιλιωθούμε με εκείνον που αδικήσαμε και να είμαστε επιεικείς προς τους αντιπάλους μας. Αλλά εκεί καθόρισε την αμοιβή εκείνων που εκτελούν τις εντολές, εδώ δε την τιμωρία εκείνων που τις παραβαίνουν. Για τον λόγο αυτόν έλεγε εκεί ότι, όσοι διακρίνονται για την αυτοκυριαρχία τους, θα λάβουν ως κληρονομία τη γη της επαγγελίας, εδώ δε ότι, όποιος υβρίσει τον αδελφό του, θα τιμωρηθεί με την αιώνια κόλαση. Έλεγε ακόμη εκεί ότι οι αναμάρτητοι θα δουν τον Θεό. Εδώ δε λέγει ότι είναι τέλειος μοιχός, όποιος απλώς κοιτάξει με πονηρία μια γυναίκα. Και ενώ εκεί χαρακτήρισε τους ειρηνοποιούς ''παιδιά του Θεού'', εδώ αντιθέτως φοβερίζει με τα εξής λόγια: «*μήποτέ σε παραδῷ ὁ ἀντίδικος τῷ κριτῇ*».

Το ίδιο συμβαίνει και με εκείνους που πενθούν για τις αμαρτίες τους και καταδιώκονται για την αρετή τους, που τους μακαρίζει πρώτα και έπειτα προσπαθεί να επιτύχει το ίδιο αποτέλεσμα και τους απειλεί με αφανισμό αν δεν ακολουθήσουν αυτόν τον δρόμο. Διότι λέγει ότι όσοι βαδίζουν στην ευρεία λεωφόρο, καταστρέφονται μέσα σε αυτήν. Και η εντολή «*Οὐδεὶς δύναται δυσὶ κυρίοις δουλεύειν· ἢ γὰρ τὸν ἕνα μισήσει καὶ τὸν ἕτερον ἀγαπήσει, ἢ ἑνὸς ἀνθέξεται καὶ τοῦ ἑτέρου καταφρονήσει. οὐ δύνασθε Θεῷ δουλεύειν καὶ μαμωνᾷ* (: Κανείς δεν μπορεί να υπηρετεί συγχρόνως δύο κυρίους• διότι ή θα μισήσει τον ένα και θα αγαπήσει τον

άλλον ή θα προσκολληθεί στον ένα και θα καταφρονήσει τον άλλο. Και εσείς δεν είναι δυνατό να υπηρετείτε τον Θεό και τον πλούτο• ή θα αγαπήσετε τον Θεό και θα περιφρονήσετε τους επιγείους θησαυρούς ή θα υποδουλωθείτε σε αυτούς και θα καταφρονήσετε τον Θεό)» [Ματθ. 6, 24], νομίζω ότι ισοδυναμεί με την εντολή «*μακάριοι οἱ ἐλεήμονες* (: Μακάριοι οι ευσπλαχνικοί και ελεήμονες, που συμπονούν και ελεούν τον πάσχοντα)[Ματθ. 5, 7]» και «*οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην* (: όσοι πεινούν και διψούν για να αποκτήσουν οι ίδιοι, να επικρατήσει δε και στον κόσμο η δικαιοσύνη και η αρετή)» [Ματθ. 5, 6]. Αλλά επειδή πρόκειται να μιλήσει καθαρότερα, όπως είπα και παραπάνω, και όχι μόνο καθαρότερα, αλλά να προσθέσει και άλλα ακόμη (διότι π.χ. δε ζητεί απλώς να είμαστε ελεήμονες, αλλά αξιώνει να προσφέρουμε ακόμη και τα ενδύματά μας. Ούτε να είμαστε απλώς ήρεμοι, αλλά να στρέφουμε και το άλλο μάγουλο σε όποιον θέλει να μας κτυπήσει) φροντίζει να απαλείψει εκ των προτέρων τη γνώμη ότι καταπολεμεί τον Μωσαϊκό νόμο. Για τον λόγο αυτόν, όπως είπα και παραπάνω, δεν το λέγει μία φορά, αλλά και δεύτερη. Αφού είπε δηλαδή: «*Μὴ νομίσητε ὅτι ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον*», πρόσθεσε: «*ἀλλὰ πληρῶσαι*».

«*Ἀμὴν γὰρ λέγω ὑμῖν, ἕως ἂν παρέλθῃ ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ, ἰῶτα ἓν ἢ μία κεραία οὐ μὴ παρέλθῃ ἀπὸ τοῦ νόμου ἕως ἂν πάντα γένηται* (: Διότι σας διαβεβαιώνω με κάθε επισημότητα, ότι έως ότου υπάρχει ο ουρανός και η γη, ούτε ένα γιώτα ή ένα κόμμα, δεν θα παραπέσει από τον νόμο, μέχρι την στιγμή που όλα θα επαληθεύσουν και θα πραγματοποιηθούν στη ζωή και το έργο μου)». Εκείνο που εννοεί είναι το εξής: «Είναι αδύνατον να μείνουν ανεκτέλεστα αυτά, αλλά θα εφαρμοσθούν και οι μικρότερες λεπτομέρειες του νόμου». Τούτο ακριβώς εφάρμοσε ο Ίδιος, αφού μάλιστα τον συμπλήρωσε με κάθε λεπτομέρεια. Εδώ μάλιστα μας γνωστοποιεί εμμέσως και ότι θα αλλάξει μορφή ο κόσμος όλος. Και δεν το αναφέρει αυτό άνευ λόγου, αλλά για να παρακινήσει τον ακροατή και να του αποδείξει ότι ορθώς εισηγείται νέο τρόπο ζωής, αφού βεβαίως πρόκειται να μεταβληθεί προς το καλύτερο όλη η κτίση και να προσκληθεί το ανθρώπινο γένος σε άλλη πατρίδα και να προετοιμαστεί για ηθικότερη ζωή.

«*Ὃς ἐὰν οὖν λύσῃ μίαν τῶν ἐντολῶν τούτων τῶν ἐλαχίστων καὶ διδάξῃ οὕτω τοὺς ἀνθρώπους, ἐλάχιστος κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν (:* ***αφού λοιπόν οι εντολές έχουν κύρος και ισχύ ακατάλυτη, οποιοσδήποτε παραβεί μία κι από εκείνες ακόμη τις εντολές μου που φαίνονται πολύ μικρές και διδάξει έτσι τους ανθρώπους, να τις θεωρούν δηλαδή μικρές κι ασήμαντες, θα κηρυχθεί ελάχιστος και τελευταίος στη βασιλεία των ουρανών*** *)*» [Ματθ. 5, 19]**.**

Αφού δηλαδή, απάλλαξε τον εαυτό Του από την υποψία ως προς τον μωσαϊκό νόμο και αποστόμωσε εκείνους που ήθελαν να έχουν διαφορετική γνώμη, τότε πλέον εκφοβίζει και καθορίζει μεγάλη απειλή για την τήρηση της μελλοντικής νομοθεσίας.

Ότι βέβαια δεν το είπε αυτό για τους νόμους της Παλαιάς Διαθήκης, αλλά υπέρ εκείνων, τους οποίους ο Ίδιος σκόπευε να νομοθετήσει, άκουσε τα ακόλουθα: «*λέγω γὰρ ὑμῖν ὅτι ἐὰν μὴ περισσεύσῃ ἡ δικαιοσύνη ὑμῶν πλεῖον τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων, οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν (: διότι σας λέω ότι εάν η αρετή σας δεν υπερτερήσει και δεν ξεπεράσει κατά πολύ την εξωτερική αρετή των γραμματέων και Φαρισαίων, δεν θα εισέλθετε στη βασιλεία των ουρανών)*» [Ματθ. 5, 20]**.** Εάν όμως διετύπωνε τις απειλές για τους παλαιούς νόμους, τότε γιατί έλεγε «*εάν δεν περισσεύσει*»; Διότι εκείνοι οι οποίοι έκαναν τα ίδια με τους Γραμματείς και τους Φαρισαίους, δεν ήταν δυνατόν να είναι ανώτεροι αυτών, όσον αφορά την αρετή. Αλλά **ποιο ήταν το περισσό;** Το να μην οργίζονται, το να μην κοιτάζουν γυναίκα με ακόλαστο βλέμμα.

Για ποιο λόγο, όμως, ονόμασε αυτές τις εντολές «*ελάχιστες*», μολονότι είναι τόσο σπουδαίες και υψηλές; Επειδή επρόκειτο να εισαγάγει τη νομοθεσία ο Ίδιος. Όπως ακριβώς, δηλαδή, **ταπείνωσε** τον εαυτό Του και σε πολλές περιπτώσεις μίλησε με μετριοφροσύνη για το άτομό Του, κατά τον ίδιο τρόπο ομιλεί και για τη νομοθεσία Του, **διδάσκοντάς μας και με αυτό να είμαστε πάντοτε μετριόφρονες**. Εξάλλου, επειδή υπήρχε και κάποια υποψία ότι καινοτομεί, χρησιμοποιεί χαμηλό ύφος στον λόγο Του.

Όταν όμως ακούσεις ότι κάποιος θα ονομαστεί «*ελάχιστος*» στη βασιλεία των ουρανών να μη σκέπτεσαι τίποτε άλλο, παρά γέενα και κόλαση · διότι «*Βασιλεία*» συνηθίζει να ονομάζει όχι μόνο την απόλαυση των αγαθών, αλλά **και τον καιρό της αναστάσεως και τη φοβερή εκείνη παρουσία Του·** επειδή πώς θα ήταν λογικό, εκείνος μεν, που είπε τον αδελφό του *μωρό* και παραβίασε την εντολή, να καταδικαστεί στη γέενα

[Ματθ. 5, 22: «*Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν ὅτι πᾶς ὁ ὀργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ εἰκῇ ἔνοχος ἔσται τῇ κρίσει· ὃς δ᾽ ἂν εἴπῃ τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ ῥακά, ἔνοχος ἔσται τῷ συνεδρίῳ· ὃς δ᾽ ἂν εἴπῃ* ***μωρέ****, ἔνοχος ἔσται εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός (:* ***εγώ όμως σας λέγω ότι καθένας που οργίζεται αδίκως και χωρίς σοβαρό πνευματικό λόγο εναντίον του αδελφού του, έχει την ίδια ενοχή, όπως εκείνος που δικάζεται για φόνο*** *στο επταμελές συνέδριο.* ***Εκείνος επίσης που θα υβρίσει τον αδελφό του και θα του πει με περιφρόνηση "ανόητε, τιποτένιε", είναι ένοχος εγκλήματος*** *βαρύτερου, από εκείνα που δικάζει το μεγάλο συνέδριο, το ανώτατο δηλαδή δικαστήριο των Εβραίων. Και* ***εκείνος που θα πει με μίσος στον αδελφό του "άμυαλε, τρελέ", είναι βαρύτατα ένοχος και άξιος να τιμωρηθεί με την στον Άδη γέενα του πυρός***)»], ενώ εκείνος που παραβίασε όλες τις εντολές και παρέσυρε και άλλους στην παρανομία αυτή, να βρίσκεται στη Βασιλεία;

Δεν εννοεί αυτό, λοιπόν, αλλά ότι κατά τον καιρό εκείνο της κρίσεως θα

είναι ελάχιστος, δηλαδή παραπεταμένος, τελευταίος. Και ο τελευταίος οπωσδήποτε, τότε θα ριφθεί στη γέενα· διότι επειδή ήταν Θεός γνώριζε εκ των προτέρων τη ραθυμία των πολλών και ότι μερικοί θα νόμιζαν ότι οι λόγοι Του ήταν υπερβολικοί και συλλογιζόμενοι τους νόμους θα έλεγαν: «*Εάν λοιπόν αποκαλέσει κάποιος τον συνάνθρωπό του ''ανόητο'', τιμωρείται; Εάν πάλι κανείς κοιτάξει μόνο μία γυναίκα, γίνεται μοιχός;*». Για τον λόγο αυτόν λοιπόν, καταργώντας εκ των προτέρων την αδιαφορία αυτήν, **διετύπωσε μεγάλη απειλή και για τους δύο, δηλαδή, και για τους παραβάτες των εντολών Του και για όσους παρασύρουν και άλλους στην παράβαση αυτήν.** Συνεπώς, αφού γνωρίζουμε την απειλή, ούτε οι ίδιοι να παραβαίνουμε τις εντολές του Κυρίου, ούτε να παρωθούμε προς την αδιαφορία εκείνους, που επιθυμούν να τις εφαρμόζουν.

«*Ὅς δ᾽ ἂν ποιήσῃ καὶ διδάξῃ, οὗτος μέγας κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν (: εκείνος όμως που θα εφαρμόσει όλες ανεξαιρέτως τις εντολές και θα διδάξει και τους άλλους να τις τηρούν, αυτός θα ανακηρυχτεί μεγάλος στη βασιλεία των ουρανών. Και αυτές λοιπόν τις εντολές που οι γραμματείς και οι Φαρισαίοι παραμερίζουν με τις ανθρώπινες παραδόσεις τους, πρέπει να τις προσέχετε και να τις εφαρμόζετε)*» [Ματθ. 5, 19]**.**

Δεν είναι επομένως αρκετό να είμαστε χρήσιμοι στους εαυτούς μας μόνο, αλλά πρέπει να ωφελούμε και τους άλλους· διότι ο μισθός εκείνου που αρκείται στην προσωπική του αρετή, δεν είναι ίσος προς τον μισθό εκείνου που εκτός της δικής του αρετής καθιστά και άλλον ενάρετο. Όπως ακριβώς, δηλαδή, η διδασκαλία, που δεν ακολουθείται από την εφαρμογή των όσων λέγονται, καταδικάζει τον διδάσκαλο [βλ. Ρωμ. 2, 21: «*ὁ οὖν διδάσκων ἕτερον σεαυτὸν οὐ διδάσκεις; (: εσύ λοιπόν που διδάσκεις τον άλλο, δεν διδάσκεις καλύτερα τον εαυτό σου; Εσύ που κηρύττεις στους άλλους να μην κλέβουν, κλέβεις;)*»], έτσι και **η εφαρμογή των εντολών, χωρίς την καθοδήγηση και άλλων προς την αρετή, ελαττώνει την αμοιβή**. Πρέπει λοιπόν και στα δύο να είναι κανείς τέλειος και αφού κατά πρώτον εκπληρώσει ο ίδιος τις εντολές, τότε να προχωρήσει στη φροντίδα των άλλων· διότι για τον λόγο αυτό και ο Ιησούς έθεσε την **εφαρμογή των εντολών από εμάς τους ίδιους πρώτα πριν από τη διδασκαλία τους στους άλλους από εμάς,** για να δείξει ότι έτσι προπάντων θα μπορέσει να φέρει σε πέρας το διδακτικό έργο και κατ΄ ουδένα τρόπο διαφορετικά.

Διότι θα ακούσει: «*Πάντως ἐρεῖτέ μοι τὴν παραβολὴν ταύτην· ἰατρέ, θεράπευσον σεαυτόν· ὅσα ἠκούσαμεν γενόμενα ἐν τῇ Καπερναούμ, ποίησον καὶ ὧδε ἐν τῇ πατρίδι σου* (: *οπωσδήποτε θα μου πείτε την παροιμία αυτή: Γιατρέ, θεράπευσε τον εαυτό σου. Υπόσχεσαι να μας θεραπεύσεις από τις αθλιότητές μας. Θεράπευσε την ασημότητά σου και στήριξε τη θέση και το κύρος σου πρώτα στην πατρίδα σου. Κάνε κι εδώ όσα θαύματα ακούσαμε ότι έκανες στην Καπερναούμ)*» [Λουκ. 4, 23]. Πραγματικά, **όποιος δεν μπορέσει να διδάξει τον εαυτό του και επιχειρεί να**

διορθώσει τους άλλους, αυτός θα έχει πολλούς που θα τον διακωμωδήσουν. Μάλλον, όμως, ούτε να διδάξει θα κατορθώσει ο άνθρωπος, επειδή θα του αντιστρατεύονται τα έργα του. Εάν όμως είναι ολοκληρωμένος άνθρωπος και από τις δύο απόψεις [δηλαδή και εφαρμόζει τις εντολές και τις διδάσκει και σε άλλους], «*οὗτος μέγας κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν*».

«*Λέγω γὰρ ὑμῖν ὅτι ἐὰν μὴ περισσεύσῃ ἡ δικαιοσύνη ὑμῶν πλεῖον τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων, οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν (: διότι σας λέω ότι εάν η αρετή σας δεν υπερτερήσει και δεν ξεπεράσει κατά πολύ την εξωτερική αρετή των γραμματέων και Φαρισαίων, δεν θα εισέλθετε στη βασιλεία των ουρανών)*» [Ματθ. 5, 20]**,** στην προκειμένη περίπτωση «*δικαιοσύνη*» ονομάζει την αρετή εν γένει, όπως έλεγε και όταν έκανε λόγο για τον Ιώβ: «*Ἄνθρωπος τις ἦν ἐν χώρᾳ τῇ Αὐσίτιδι, ᾧ ὄνομα Ἰώβ, καὶ ἦν ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος ἀληθινός, ἄμεμπτος, δίκαιος, θεοσεβής, ἀπεχόμενος ἀπὸ παντὸς πονηροῦ πράγματος (: στην Αυσίτιδα χώρα ζούσε ένας άνθρωπος ο οποίος ονομαζόταν Ιώβ. Ήταν ευθύς και έντιμος, άμεμπτος,* ***δίκαιος*** *απέναντι όλων, ευσεβής προς τον Θεό, απέφευγε κάθε πονηρό πράγμα, κάθε αμαρτωλή πράξη)*» [Ιώβ, 1, 1].

Σύμφωνα με αυτήν τη σημασία της λέξεως, ονόμασε και ο Παύλος «*δίκαιο*» εκείνον, για τον οποίο έλεγε ότι δεν ισχύει ο νόμος: «*Εἰδὼς τοῦτο, ὅτι δικαίῳ νόμος οὐ κεῖται, ἀνόμοις δὲ καὶ ἀνυποτάκτοις, ἀσεβέσι καὶ ἁμαρτωλοῖς, ἀνοσίοις καὶ βεβήλοις, πατρολῴαις καὶ μητρολῴαις, ἀνδροφόνοις (: ας γνωρίζει λοιπόν αυτό όποιος χρησιμοποιεί τον μωσαϊκό νόμο, ότι δηλαδή ο νόμος δεν ορίστηκε ούτε είναι αναγκαίος για τον δίκαιο· διότι αυτός έχει οδηγό του τον έμφυτο ηθικό νόμο, που φυσικά είναι γραμμένος στην καρδιά του. Ο νόμος ορίστηκε για τους άνομους και τους ανυπότακτους, για τους ασεβείς και αμαρτωλούς, για εκείνους που δεν έχουν ιερό και όσιο και βεβηλώνουν τα πάντα, για όσους κακοποιούν και σκοτώνουν τον πατέρα τους και τη μητέρα τους, για τους φονιάδες)*» [Α΄ Τιμ. 1, 9], λέγει. Και **σε πολλές άλλες περιπτώσεις θα συναντήσει κανείς τη λέξη «*δικαιοσύνη*» να χρησιμοποιείται προς δήλωση της καθόλου αρετής**.

Εσύ όμως πρόσεξε την πρόοδο της χάριτος, όταν τους νεοφώτιστους μαθητές Του, θέλει να είναι ανώτεροι από τους διδασκάλους της Παλαιάς Διαθήκης· διότι εδώ τους Γραμματείς και Φαρισαίους δεν ανέφερε απλώς ως παρανόμους, αλλά με την έννοια των εναρέτων, καθόσον, εάν δεν ήσαν ενάρετοι, δεν θα έλεγε ότι έχουν δικαιοσύνη, ούτε θα συνέκρινε την ανύπαρκτη δικαιοσύνη προς την υπάρχουσα.

Πρόσεξε ακόμη εδώ **με ποιο τρόπο συνιστά την Παλαιά Διαθήκη, αφού συγκρίνει αυτήν προς την Καινή, πράγμα το οποίο αποδεικνύει ότι αυτή είναι ομόφυλος και συγγενής προς εκείνη**, διότι και το ανώτερο και το κατώτερο είναι του ίδιου γένους. Δεν διαβάλλει, λοιπόν, την Παλαιά Διαθήκη, αλλά επιθυμεί να επιταθεί αυτή. Εάν όμως ήταν πονηρή, δεν θα ζητούσε το ανώτερο από

αυτήν, ούτε θα τη διόρθωνε, αλλά θα την απέρριπτε τελείως. «*Και γιατί, αφού είναι τέτοια*», θα μπορούσε να ρωτήσει κάποιος, «*δεν έχει τη δύναμη να εισάγει τους ανθρώπους που την εφαρμόζουν στη Βασιλεία των ουρανών;*». Τώρα δεν εισάγει ασφαλώς όλους εκείνους που έζησαν σύμφωνα με αυτήν.

Πραγματικά, λέγει ότι «*λέγω δὲ ὑμῖν ὅτι πολλοὶ ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν ἥξουσι καὶ ἀνακλιθήσονται μετὰ Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν (: σας διαβεβαιώνω λοιπόν ότι πολλοί σαν τον εκατόνταρχο θα έλθουν από ανατολή και δύση, απ' όλα τα μέρη του κόσμου, και θα καθίσουν μαζί με τον Αβραάμ, τον Ισαάκ και τον Ιακώβ στο ευφρόσυνο δείπνο της βασιλείας των ουρανών*)»[Ματθ. 8, 11]. Και ο φτωχός Λάζαρος, που απολαμβάνει τα μεγάλα έπαθλα, φαίνεται να διατρέφεται στους κόλπους του Αβραάμ «*καὶ ἐπὶ πᾶσι τούτοις μεταξὺ ἡμῶν καὶ ὑμῶν χάσμα μέγα ἐστήρικται, ὅπως οἱ θέλοντες διαβῆναι ἔνθεν πρὸς ὑμᾶς μὴ δύνωνται, μηδὲ οἱ ἐκεῖθεν πρὸς ἡμᾶς διαπερῶσιν* (: *και εκτός απ' όλα αυτά υπάρχει ανάμεσα σε μας και σε σας μεγάλο χάσμα, ώστε πολλοί που θέλουν να διαβούν από εδώ σε σας να μην μπορούν, αλλά ούτε κι όσοι είναι από εκεί να μπορούν να περάσουν απέναντι σε μας*)» [βλ. Λουκά 16, 26]. Και όλοι εκείνοι οι οποίοι διακρίθηκαν υπερβολικά στην Παλαιά Διαθήκη έλαμψαν όλοι τους με την εφαρμογή της. Όμως **και ο Χριστός εάν η Παλαιά Διαθήκη ήταν κακή και ξένη προς Αυτόν, δεν θα την εφάρμοζε στο σύνολό της, όταν ήλθε** . Εάν όμως το έκανε αυτό μόνο για να προσελκύσει τους Ιουδαίους και όχι για να δείξει ότι η Παλαιά Διαθήκη είναι συγγενής και σύμφωνη προς την Καινή, τότε για ποιον λόγο δεν τηρούσε και τους νόμους και τις συνήθειες των ειδωλολατρών, για να προσελκύσει και τους ειδωλολάτρες;

Συνεπώς, είναι φανερό από πάσης απόψεως ότι όχι επειδή είναι πονηρά η Παλαιά Διαθήκη δεν εισάγει στη βασιλεία των ουρανών όσους την τηρούν, αλλά **επειδή είναι καιρός για υψηλότερες εντολές**. Το γεγονός επίσης ότι είναι πιο ατελής από την Καινή, δεν αποδεικνύει ούτε αυτό ότι είναι πονηρή, επειδή σύμφωνα με τη σκέψη αυτήν, θα πάθει το ίδιο ακριβώς και η Καινή· διότι **πραγματικά η γνώση την οποία προσφέρει αυτή, όταν συγκριθεί προς τη μελλοντική, αποδεικνύεται μερική και ατελής και θα καταργηθεί, όταν έλθει εκείνη** [βλ. Α΄ Κορ. 13,10: «*ὅταν δὲ ἔλθῃ τὸ τέλειον, τότε τὸ ἐκ μέρους καταργηθήσεται (: όταν όμως στην άλλη ζωή έλθει το τέλειο και μας δοθεί η τέλεια γνώση, τότε το μερικό και ατελές θα καταργηθεί)*»], πράγμα το οποίο έπαθε ακριβώς και η Παλαιά από την Καινή Διαθήκη. Αλλά όμως εξαιτίας αυτού δεν κατηγορούμε αυτήν, μολονότι και αυτή παραθεωρείται, όταν επιτύχουμε τη βασιλεία· «***διότι τότε το μερικό θα καταργηθεί***», λέγει. Αλλά υποστηρίζουμε ότι είναι μεγάλη.

Αφού λοιπόν τα έπαθλα είναι μεγαλύτερα και πλουσιότερη η δύναμη, την οποία δίνει ο Πατήρ, κατά φυσική ακολουθία απαιτεί και μεγαλύτερους αγώνες. Πραγματικά δεν υπόσχεται πλέον γη ρέουσα γάλα και μέλι, ούτε γήρας ζωηρό, ούτε πολλά τέκνα,

ούτε σίτο και οίνο, και κοπάδια και αγέλες, αλλά προσφέρει τον ουρανό και τα αγαθά του ουρανού, την υιοθεσία, την αδελφότητα προς τον Μονογενή Υιό, τη συμμετοχή στην κληρονομία και το δικαίωμα να συνδοξαστούμε και να συμβασιλεύσουμε και τα αναρίθμητα εκείνα βραβεία.

Σχετικά επίσης με το ότι λάβαμε μεγαλύτερη βοήθεια εκ μέρους του Θεού, άκουσε τον Παύλο τι λέγει: «*Οὐδὲν ἄρα νῦν κατάκριμα τοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα. ὁ γὰρ νόμος τοῦ πνεύματος τῆς ζωῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ἠλευθέρωσέ με ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου (: ως προς το γεγονός όμως ότι πεθάναμε ως προς τον νόμο εξάγεται και άλλο συμπέρασμα: ότι δηλαδή δεν υφίσταται πλέον κανένα είδος καταδίκης γι' αυτούς που είναι ενωμένοι με τον Ιησού Χριστό και δεν πολιτεύονται σύμφωνα με τις επιθυμίες της σαρκός, αλλά σύμφωνα με τις υπαγορεύσεις του Πνεύματος· διότι η δύναμη του Αγίου Πνεύματος, που είναι ζωή και μεταδίδει ζωή σε αυτούς που είναι ενωμένοι με τον Ιησού Χριστό, μαζί με όλους αυτούς ελευθέρωσε και εμένα από τον νόμο και τη δύναμη της αμαρτίας και του θανάτου)*» [Ρωμ. 8, 1-2].

ΠΗΓΕΣ:

• https://greekdownloads3.files.wordpress.com/2014/08/in-matthaeum.pdf

• Ιωάννου του Χρυσοστόμου Άπαντα τα έργα, Υπόμνημα στο Κατά Ματθαίον Ευαγγέλιον, ομιλίες ΙΕ΄ και ΙΣΤ', Πατερικές εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς»(ΕΠΕ), εκδ. οίκος «Το Βυζάντιον», Θεσσαλονίκη 1978, τόμος 9, σελίδες 489-521 και 522-545 αντίστοιχα.

• Ιωάννου του Χρυσοστόμου Άπαντα τα έργα, Υπόμνημα στο Κατά Ματθαίον Ευαγγέλιον, ομιλία ΙΕ΄, Πατερικές εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς»(ΕΠΕ), εκδ. οίκος «Το Βυζάντιον», Θεσσαλονίκη 1978, τόμος 9, σελίδες 489-521.

• Βιβλιοθήκη των Ελλήνων, Άπαντα των αγίων Πατέρων, Ιωάννου Χρυσοστόμου έργα, τόμος 64, σελ. 58-74 και 75-89.

• https://drive.google.com/file/d/0ByZQkrKg4yKLUnhXelZwYTVqWWs/view

• http://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/tools/liddell-scott/index.html

• Π. Τρεμπέλα, Η Καινή Διαθήκη με σύντομη ερμηνεία (απόδοση στην κοινή νεοελληνική), εκδόσεις αδελφότητος θεολόγων «Ο Σωτήρ», έκδοση τέταρτη, Αθήνα 2014.

• Η Καινή Διαθήκη, Κείμενον και ερμηνευτική απόδοσις υπό Ιωάννου Κολιτσάρα, εκδόσεις αδελφότητος θεολόγων «Η Ζωή», έκδοση τριακοστή τρίτη, Αθήνα 2009.

• Η Παλαιά Διαθήκη κατά τους εβδομήκοντα, Κείμενον και σύντομος απόδοσις του νοήματος υπό Ιωάννου Κολιτσάρα, εκδόσεις αδελφότητος θεολόγων «Η Ζωή», έκδοση τέταρτη, Αθήνα 2005.

• http://users.sch.gr/aiasgr/Palaia_Diathikh/Biblia/Palaia_Diathikh.htm

• http://users.sch.gr/aiasgr/Kainh_Diathikh/Biblia/Kainh_Diathikh.htm

(Επιμέλεια: Ελένη Λιναρδάκη, φιλόλογος)